

Nauda bez inflācijas un procentiem

Margrit Kennedy

**Mainas līdzeklis,
kas kalpo visiem un saudzē zemi**

Margrit Kennedy: Interest and Inflation Free Money
Published by Seva International
ISBN 0-9643025-0-0

Copyright 1995 by Margrit Kennedy

<http://margritkennedy.de/>

Mārgrita Kenedija
Nauda bez inflācijas un procentiem

No angļu valodas tulkojuši Pēteris Mārtiņsons un Uģis Sarja
Vāka noformējuma autors Uģis Sarja

Elektronisks izdevums
ISBN 978-9934-8263-0-6

Atļauts kopēt un izplatīt elektroniskā veidā, ja netiek mainīts saturs un saglabājas atsauce uz grāmatas autoru un elektroniskā izdevuma interneta adresi

http://egleskoks.lv/nauda_bez_inflācijas_un_procentiem.pdf

Tulkojums veikts no grāmatas angļu versijas, kura pieejama lejupielādei no <http://kennedy-bibliothek.info/data/bibo/media/GeldbuchEnglisch.pdf>. Turpat atrodami grāmatas oriģināli vācu valodā un tulkojumi citās valodās.

Publicēts elektroniski 2011. gada 24. decembrī

Satura rādītājs

AUTORES PRIEKŠVārds LATVIEŠU IZDEVUMAM.....	5
REDAKTORA PRIEKŠVārds.....	6
IEVADS.....	7
PIRMĀ NODAĻA. ČETRI GALVENIE APLAMIE PIENĒMUMI PAR NAUDU.....	9
Pirmais aplamais pienēmums: ir tikai viens izaugsmes veids.....	9
Otrais aplamais pienēmums: mēs maksājam procentus tikai tad, kad naudu aizņemamies	12
Trešais aplamais pienēmums: naudas sistēmā procenti visus ietekmē vienādi	13
Ceturtais aplamais pienēmums: inflācija ir brīvās tirgus ekonomikas neatņemama sastāvdaļa.....	15
OTRĀ NODAĻA. BEZPROCENTU UN INFLĀCIJAI NEPAKĻAUTAS NAUDAS RADĪŠANA.....	19
Augļu procentu nomaiņa pret apgrozījuma maksu.....	20
Pirmie paraugeksperimenti.....	20
Vajadzīga zemes reforma.....	23
Vajadzīga nodokļu reforma.....	26
TREŠĀ NODAĻA. KURŠ IEGŪTU NO JAUNĀS NAUDAS SISTĒMAS?.....	28
Vispārīgi par priekšrocībām.....	29
Naudas sistēmas trūkumi.....	29
Priekšrocības reģionam vai valstij, kura pirmā ieviestu pārmaiņas.....	35
Bagātie.....	36
Nabagie.....	39
Baznīcas un reliģiskās grupas.....	43
Komerција un rūpniecība.....	44
Lauksaimnieki.....	46
Ekoļoģi un mākslinieki.....	47
Sievietes.....	49
CETURTĀ NODAĻA. DAŽAS VĒSTURES MĀCĪBU STUNDAS.....	51
Viduslaiku Eiropas brakteāti.....	52
Veimāras Republika un zelta standarts.....	52
PIEKTĀ NODAĻA. NAUDAS REFORMA GLOBĀLO PĀRMAIŅU KONTEKSTĀ: PIEMĒRS, KĀ PANĀKT IZMAIŅAS.....	55
Revolūcijas vietā evolūciju.....	55
Iespējams risinājums tuvākajā nākotnē.....	57
Lietošanas maksa rada neitrālas naudas sistēmu.....	58
SESTĀ NODAĻA. KĀDU IEGULDĪJUMU PĀREJAS PERIODĀ VARU DOT ES?.....	60
Mācieties un vairojiet citu cilvēku izpratni.....	60
Atbalstiet paraugeksperimentus.....	61

IEVIEST LOKĀLĀS MAIŅAS TIRDZNIECĪBAS SISTĒMU.....	61
ATBALSTIET ĒTISKUS IEGULDĪJUMUS.....	62
SEPTĪTĀ NODAĻA. MŪSDIENU PRAKTISKIE PIEMĒRI: JAUNĀS EKONOMIKAS AIZMETŅI.....	64
LMT SISTĒMA.....	65
WIR TĪKLS UN LĪDZĪGAS APVIENĪBAS.....	67
ZVIEDRIJAS J.A.K. KOOPERATĪVĀS BANKAS.....	68
ALTERNATĪVO NAUDAS UN KREDITĒŠANAS SISTĒMU PRIEKŠROCĪBAS UN TRŪKUMI.....	71

AUTORES PRIEKŠVārDS LATVIEŠU IZDEVUMAM

Dārgais latviešu lasītāj,

mēs dzīvojam ārkārtīgi bīstamā un iespējām bagātā laikā. Lai noskaidrotu dažu vissvarīgāko sociālo jautājumu būtību, nepieciešams iedziļināties naudas un banku biznesa koncepcijās. Tie nav kaut kādi jēdzieni, kas eksistē atrauti no mūsu dzīvēm, bet kas tāds, ko varam mainīt, liekot kalpot sabiedrības interesēm un veicinot pāreju uz taisnīgāku un ilgtspējīgāku sabiedrību. Nepieciešama finanšu sistēma, kas veicinātu cilvēcisku izaugsmi, nevis naudas varu.

Viena no tēmām, kuru ir nepieciešams izpētīt pārejai uz ilgtspējīgāku un elastīgāku ekonomiku, ir bankas un finanses. Akcija „Okupē Volstrītu” pievērsusi šiem mērķiem un citiem ekonomikas jautājumiem vēl nedzirdētu uzmanību. Kustībai vēršoties plašumā, mēs pieredzēsim, kā koncepcija par bezprocentu un no inflācijas brīvu naudu to veicina un dara mērķtiecīgāku; kā ietekmē jaunas iniciatīvas, kuru mērķis ir veidot jaunus banku darbības modeļus un alternatīvas valūtas.

Mārgrita Kenedija

04.11.2011

TULKOTĀJA PRIEKŠVārDS

Pasaulē ir daudz interesantu cilvēku, kuri raksta interesantas grāmatas. Daudzi no viņiem raksta, jo viņiem patiešām ir, ko teikt. Šī ir viena no tādām grāmatām. Pats to pirms pāris gadiem izlasīju ar lielu interesi un tagad pavisam savādāk skatos uz pasaulē notiekošo. Ceru, ka arī Tev, lasītāj, būs interesanti. Dažiem darbiem vienkārši ir jābūt tulkotiem arī latviešu valodā.

Mūsu tautas pēdējo divdesmit gadu problēmas lielā mērā ceļas no tā, ka nesaprotam, kā būtībā darbojas pasaules finanšu sistēma. Bieži vien pat nepamanām, ka mūs smalki apkrāpj. Lai šo situāciju mainītu, ir jāizglītojas, visiem kopā un katram atsevišķi. Tad mēs redzēsim, kas jāmaina, lai dzīvotu labāk un nevajadzētu meklēt laimi kaut kur aiz horizonta.

Neapgalvoju, ka šīs grāmatas autorei ir pilnīga taisnība, taču izklāstītie fakti un idejas ir apdomāšanas vērti. Grāmatas lielākā daļa rakstīta astoņdesmito gadu beigās un deviņdesmitajos gados. Kopš tā laika vispārējā tendence finanšu sistēmā nav mainījusies, valstis ir vēl lielākos parādos un bagātie vēl bagātāki. Pēdējo gadu krīzes liecina, ka finanšu sistēma sāk sabrukt, ja nespēj turpināt augšanu. Būs interesanti redzēt, kas notiks tālāk.

Par pēdējo divu gadu būtiskāko izgudrojumu naudas jomā gribētos nosaukt Bitcoin¹ sistēmu - tā ir kriptogrāfiska, pilnīgi decentralizēta, globāla naudas sistēma, kurā piedalīties var ikviens, bez centrālo banku un valdību uzraudzības.

Mūs sagaida ļoti interesanti laiki, nudian.

Pēteris Mārtiņsons

23.12.2011

1 <http://bitcoin.org>

IEVADS

Lai rakstītu grāmatu par ekonomiku, ja pats neesi ekonomists, ir jābūt mazliet pārdrošam. Īpaši, ja runa ir par vienu no profesijas pamatvērtībām - naudu. Nauda ir tas mērs, ar kuru izteic ekonomisko jēdzienu lielāko daļu. Ekonomisti to lieto tāpat, kā tirgotāji kilogramus un arhitekti metrus, reti iedziļinoties jautājumos par darbības principiem un kāpēc pretēji metriem un kilogramiem nauda nav konstants mērs, bet mainās gandrīz katru dienu.

Grāmatā apskatīts, kā darbojas nauda. Grāmata atklāj nepārtraukto pārmaiņu cēloni vienam no mūsu svarīgākajiem mēriem. Tā izskaidro, kāpēc nauda ne tikai „liek pasaulei griezties”, bet pie reizes arī sagrauj. Milzīgās parādsaistības, ko uzkrājušas Trešās pasaules valstis, bezdarbs, vides degradācija, bruņojuma pieaugums un atomelektrostaciju izplatība - viss saistīts ar mehānismu, kas notur apgrozībā naudu: procenti un saliktie procenti. Saskaņā ar ekonomikas vēsturnieka Džona L. Kinga [John L. King] apgalvojumu, tieši tas ir „neredzamais visu postošais mehānisms” tā dēvētajās brīvā tirgus ekonomikās.

Šī mehānisma pārveidošana par piemērotāku sistēmu naudas noturēšanai apgrozībā nav tik sarežģīta, kā varētu likties. Lai gan risinājumi, par kuriem runāts šai darbā, dažiem cilvēkiem bijuši zināmi jau kopš gadsimta sākuma, pašreizējais laiks un pasniegšanas veids piedāvā īpašu izdevību to īstenošanai.

Grāmatas mērķis nav pierādīt, ka kādam nav taisnība. Mērķis ir noskaidrot notiekošo un atklāt mūsu rīcībā esošās izvēles iespējas, par kurām īsti nav informēti pat eksperti, nemaz nerunājot par plašāku sabiedrību. Tomēr jautājums ir pārāk svarīgs, lai ekspertiem vieniem pašiem uzticētu lēmumu par risinājumu. Tāpēc grāmatas nozīmīgums slēpjas tās spējā izskaidrot sarežģītus jautājumus pēc iespējas vienkāršāk, lai ikviens naudas lietotājs saprastu, kas likts uz spēles. Vēl viena būtiska atšķirība no citām grāmatām, kurās agrāk apskatīts šis jautājums - parādīts, kā tieši pāreja uz ierosināto jauno naudas sistēmu varētu izveidot visiem izdevīgu situāciju. Iespējams, tā var palīdzēt beidzot izveidot ilgtspējīgu ekonomiku.

Neatbildēts paliek jautājums, vai izmaiņas veiksīm pirms nākamās lielās krīzes vai jau pēc tās. Tā vai citādi, būs noderīgi uzzināt par ikvienam piemērota maiņas līdzekļa izveidi.

PIRMĀ NODAĻA. ČETRI GALVENIE APLAMIE PIEŅĒMUMI PAR NAUDU

KATRU DIENU uz planētas gandrīz ikviens lieto naudu. Tomēr tikai nedaudzi saprot, kā darbojas nauda, tieši un netieši ietekmējot mūsu dzīvi. Tāpēc papētīsim uzmanīgāk, kas ir nauda un kas notiktu, ja tās nebūtu.

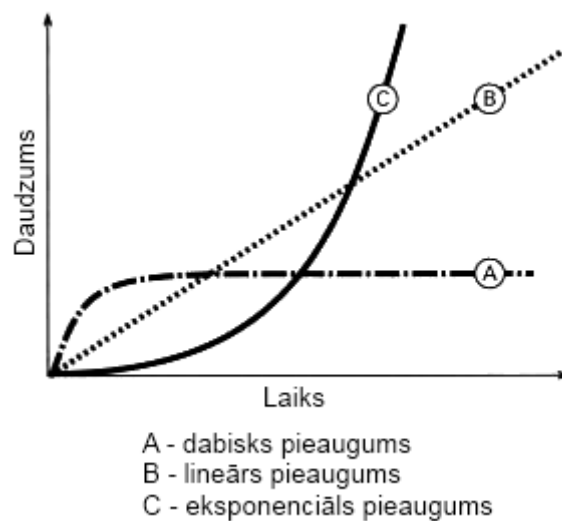
Nauda ir viens no cilvēces atjautīgākajiem izgudrojumiem, jo atvieglo apmaiņu ar precēm un pakalpojumiem. Tas ir labi. Nauda ļauj apiet bartera izraisītos ierobežojumus - tiešo preču un pakalpojumu apmaiņu. Piemēram, ja jūs dzīvojat ciematā, kur notiek tikai bartera darījumi, un darinat mākslas darbus, bet vienīgais, kam tos iemainīt, ir zārcinieks, tad drīz vien būs sava nodarbošanās jāmaina vai jābrauc prom. Nauda rada iespēju specializācijai, kas ir civilizācijas pamatā. Tad kāpēc gan pastāv „naudas problēma”?

No otras puses, nauda ne tikai palīdz veikt apmaiņu ar precēm un pakalpojumiem, bet var arī to kavēt, ja naudu kontrolē tie, kam ir vairāk naudas, nekā nepieciešams. Rodas privāta muitas barjera, kuras pārvarēšanai tie, kam naudas trūkst, maksā tiem, kuriem ir pārpalikums. To nekādi nevar uzskatīt par „taisnīgu darījumu”. Kā vēlāk tiks demonstrēts, lielāko daļu no demokrātisko nāciju naudas sistēmām faktiski var saukt par „nekonstitucionālām”. Pirms iedziļināšanās detaļās jāsaka, ka par naudu droši vien ir vairāk nekā četri aplami pieņēmumi. Mūsu uzskati par naudu samērā precīzi ataino mūsu uzskatus par pasauli, kurā dzīvojam, un tie ir tikpat atšķirīgi kā cilvēki uz planētas. Lai nu kā, bet nākamajās lappusēs aplūkotie četri aplamie pieņēmumi visbiežāk traucē saprast, kāpēc jāmaina pašreizējā naudas sistēma un kādi mehānismi nepieciešami tās aizstāšanai.

PIRMAIS APLAMIS PIEŅĒMUMS: IR TIKAI VIENS IZAUGSMES VEIDS

Pirmais aplamais pieņēmums ir saistīts ar pieaugumu. Mēs tiecamies uzskatīt, ka ir tikai viens pieauguma veids un tas ir no mūsu pieredzes

pazīstamais dabā sastopamais veids. Taču 1. attēlā parādīti trīs pilnīgi atšķirīgi modeļi:

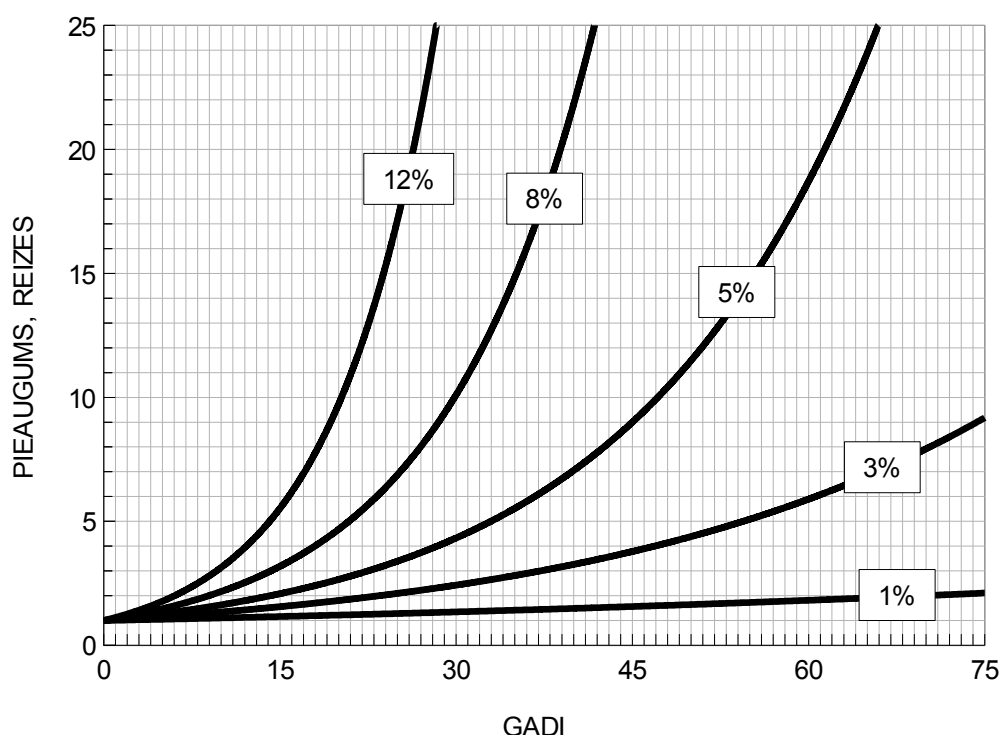

1. att. Pieauguma tipi

- A līkne attēlo normāla fiziska pieauguma idealizēto formu dabā, atbilstoši kuram aug gan mūsu ķermenis, gan augi un dzīvnieki. Samērā ātrs pieaugums dzīves sākumposmā, tad pusaudža vecumā augšana palēninās, un parasti aptuveni divdesmit viena gada vecumā fiziskā augšana apstājas. Attīstība neapstājas, taču jau ir „kvalitatīva”, ne vairs „kvantitatīva”.
- B līkne attēlo mehāniska vai lineāra pieauguma modeli. Piemēram, lielāks skaits iekārtu saražo vairāk preču, no lielāka daudzuma ogļu iegūst vairāk enerģijas. Pieaugums beidzas, kad iekārtas aptur vai nepieber ogles.
- C līkne attēlo eksponenciālā pieauguma modeli, ko varētu aprakstīt kā A līknes tiešu pretstatu: pieaugums ir ļoti lēns sākumā, pēc tam arvien paātrinās, līdz nobeidzumā kļūst līdzīgs sprādzienam. Reālajā pasaulē šādu pieaugumu parasti novēro saslīmšanas vai nāves gadījumos. Piemēram, audzējs aug eksponenciāli. Sākumā lēni, nepārtraukti palielinot augšanas ātrumu, un bieži līdz atklāšanai jau ir iegājis straujas augšanas fāzē, kurā vairs nav apturams. Reālajā pasaulē eksponenciālā augšana parasti beidzas ar objekta un organisma, no kā tas atkarīgs, nāvi.

Naudas sistēmas pamatā ir procenti un saliktie procenti, tādēļ naudas daudzums ik pēc noteikta laika dubultojas, tas ir, pieaug eksponenciāli.

Lūk, arī izskaidrojums monetārās sistēmas problēmām. Faktiski, procenti faktiski ir kā vēzis mūsu sabiedrībai.

2. att. Eksponenciāla pieauguma līknes

2. attēlā parādīts, cik ilgs laiks nepieciešams, lai pie noteiktām salikto procentu likmēm naudas daudzums divkāršotos:

- pie 3%, 24 gadi;
- pie 6%, 12 gadi;
- pie 12%, 6 gadi.

Pat pie saliktās procentu likmes 1% novērojams eksponenciāls pieaugums ar divkāršošanās laiku 72 gadi.

Savos ķermeņos mēs izjūtam tikai dabisko fizisko pieaugumu, kas apstājas, sasniedzot optimālos izmērus (1. att. Pieauguma tipi, A līkne). Tāpēc cilvēkiem ir grūti pilnībā saprast eksponenciālā pieauguma izpausmes reālajā pasaulē.

Eksponenciālo pieaugumu uzskatāmi ilustrē slavenais stāsts par Persijas imperatoru, kuru tā sajūsmināja šahs, ka viņš piedāvājās izpildīt jebkuru spēles izgudrotāja vēlēšanos. Gudrais matemātiķis nolēma palūgt vienu graudu šaha galdiņa pirmajam lauciņam, divkāršojot graudu daudzumu uz

katra no nākamajiem. Imperators, sākotnēji priecīgs par šādu peticību, pavisam drīz saprata, ka šīs „peticīgās” vēlēšanās izpildei nepietiek pat ar visas impērijas ražu. Graudu daudzumam uz 64. lauciņa 440 reizes jāpārsniedz visas planētas graudu ražu [1].

Līdzīga analogija, tieši saistīta ar mūsu tēmu, ir stāsts par vienu peniju, kas, Jēzus Kristus dzimšanas brīdī ieguldīts ar procentu likmi 4%, 1750. gadā varētu nopirkt zelta bumbu zemeslodes svarā. 1990. gadā varētu nopirkt 8190 zelta bumbas. Pie procentu likmes 5% vienu zelta bumbu varētu nopirkt 1466. gadā. 1990. gadā varētu nopirkt 2200 miljardus zelta bumbu, kuru svars vienāds ar zemes svaru [2]. Piemērs parāda, kādu milzīgu atšķirību veido 1%. Redzams, ka nepārtraukta procentu un salikto procentu maksāšana nav iespējama ne aritmētiski, ne praktiski. Ekonomiskās vajadzības un matemātiskā neiespējamība rada pretrunu, kuras atrisināšanas mēģinājumi ir noveduši pie naida un neskaitāmiem kariem un revolūcijām.

Risinājums eksponenciālā pieauguma radītajām problēmām ir naudas sistēmas izveidošana, kas darbojas atbilstoši dabiskajam pieaugumam. Procentus jāaizstāj ar citu mehānismu, kas noturētu naudu apgrozībā. Par to sīkāk 2. nodaļā.

OTRAIS APLAMAIS PIEŅĒMUMS: MĒS MAKSĀJAM PROCENTUS TIKAI TAD, KAD NAUDU AIZŅEMAMIES

Ir grūti izprast visu procentu mehānisma ietekmi naudas sistēmā, jo tas darbojas apslēpti. Tāpēc otrais aplamais pieņēmums ir šāds: mēs maksājam procentus tikai tad, kad aizņemamies naudu, un ja negribam tos maksāt, mums tikai jāizvairās aizņemties.

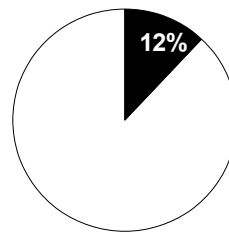
3. attēlā parādīts, ka tā nav tiesa, jo procenti jau ir iekļauti visās cenās. Precīzā summa atšķiras atkarībā no darbaspēka un kapitāla izmaksu proporcijas patērētajās precēs un pakalpojumos. Ilustrācijai daži piemēri. Kapitāla izmaksu daļa atkritumu savākšanā ir visai neliela, 12%, jo fiziskā darbaspēka izmaksas ir īpaši augstas. Citāda situācija ir dzeramā ūdens apgādē, kur kapitāla izmaksas veido 38%, un atšķirības ir vēl lielākas sociālo dzīvokļu jomā, kur kapitāla izmaksas ir līdz pat 77%. Preču un pakalpojumu cenās kapitāla izmaksas sastāda vidēji 50%.

Tāpēc, ja procentus varētu aizvietot ar citu mehānismu naudas noturēšanai apgrozībā, lielākā daļa no mums vai nu būtu divreiz bagātāki, vai arī strādātu uz pusi mazāk, lai uzturētu pašreizējo dzīves līmeni.

1. Maksa par atkritumu savākšanu

Āhenas [Aachen] pilsēta, 1983. gads

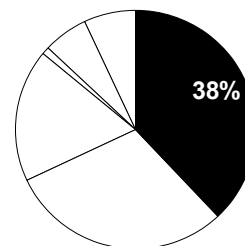
A.	Amortizācijas, pastāvīgās izmaksas, personāla un dažādās izmaksas	88%
B.	Kapitāla procentu izmaksas	12%
- Maksa par 110 litru atkritumu konteineru: DM 194

2. Dzeramā ūdens izmaksas

Ziemeļvācijas ūdensapgādes uzņēmums, 1981. gads

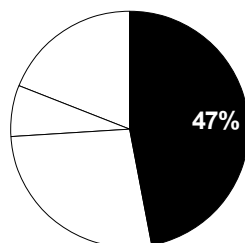
A.	Enerģijas izmaksas	7%
B.	Stacijas ekspluatācija	6%
C.	Ūdens attīrīšana	1%
D.	Personāla un pastāvīgās izmaksas	18%
E.	Amortizācija	30%
F.	Kapitāla procentu izmaksas	38%
- Cena par kubikmetru: DM 136

3. Drenāžas/kanalizācijas lietošanas izmaksas

Āhenas [Aachen] pilsēta, 1983. gads

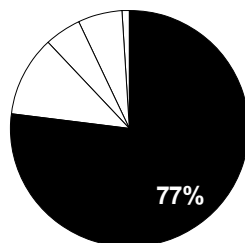
A.	Pastāvīgās izmaksas	19%
B.	Personāla izmaksas	7%
C.	Amortizācija	27%
D.	Kapitāla procentu izmaksas	47%
- Cena par kubikmetru: DM 1,87

4. Īres izmaksas par valstij piederošu dzīvokli

Federālā statistikas biroja aprēķini, 1979. gads

A.	Risks un peļņa	1%
B.	Administrācijas un darbības izmaksas	6%
C.	Ēku ekspluatācijas izmaksas	5%
D.	Amortizācija	11%
E.	Kapitāla procentu izmaksas	77%
- Īre par kvadrātmetru: DM 13,40

3. att. Standarta cenās un nodevās iekļauto kredītprocentu piemēri

TREŠAIS APLAMĀIS PIENĒMUMS: NAUDAS SISTĒMĀ PROCENTI VISUS IETEKMĒ VIENĀDI

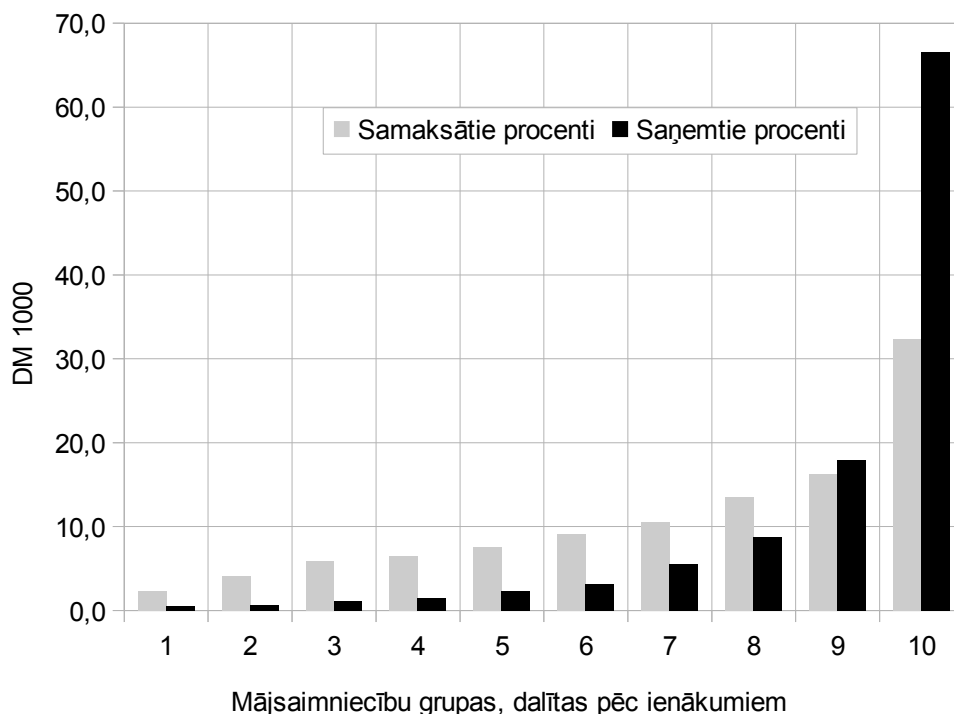
Trešo aplamo pieņēmumu par mūsu naudas sistēmu varētu formulēt šādi: ja jau aizņemoties naudu vai pērkot preces un pakalpojumus ikvienam ir jāmaksā procenti, tad naudas sistēma mūs visus ietekmē vienādi.

Arī nav tiesa. Ir milzīgas atšķirības starp tiem, kas šajā sistēmā gūst peļņu, un tiem, kas maksā. 4. attēlā salīdzināti procentu maksājumi un procentu ienākumi desmit skaitliski līdzvērtīgām Vācijas iedzīvotāju grupām. Redzams, kas pirmās astoņas iedzīvotāju grupas maksā vairāk nekā saņem, devītā grupa saņem mazliet vairāk nekā maksā un desmitā

grupa no procentiem saņem divreiz vairāk nekā maksā, tas ir, desmitā grupa saņem tos procentus, ko zaudē pirmās astoņas. Uzskatāms, ļoti vienkāršs un konkrēts izskaidrojums, kāpēc „bagātie kļūst bagātāki un nabadzīgie vēl nabadzīgāki”.

Samaksātie vai saņemtie procenti = DM 270 miljardi (1982)
(= procentu pārvēdumi starp privātpersonu fondiem)

Piemērotā kredītprocentu likme = 5,5%

Samaksātie procenti	2,3	4,1	5,9	6,5	7,6	9,1	10,5	13,5	16,3	32,3
Saņemtie procenti	0,5	0,7	1,1	1,5	2,3	3,2	5,5	8,8	18,0	66,5
leguvums	-1,8	-3,4	-4,8	-5	-5,3	-5,9	-5	-4,7	1,7	34,2

Visas summas norādītas tūkstošos Vācijas marku vienai mājsaimniecībai viena gada laikā

4. att. Samaksāto un saņemto procentu salīdzinājums desmit mājsaimniecību grupās pa 2,5 miljoniem saimniecību katrā

Ja tuvāk aplūkojam pēdējo 10% iedzīvotāju grupas procentu ienākumus, atklājas vēl viens eksponenciālā pieauguma modelis. Attēlojot 1% iedzīvotāju ar vislielākajiem ienākumiem, kolonna grafikā būtu jāizstiep aptuveni 15 reizes. Simtajai daļai no šī procenta tā būtu jāpalielina vairāk kā 2000 reizes.

Citiem vārdiem sakot, mēs savā naudas sistēmā pieļaujam slēpta pārdales mehānisma darbību, kas nemitīgi pārsūknē naudu no tiem, kam tās trūkst, pie tiem, kam ir naudas pārpalikums. Šī ekspluatācijas forma ir

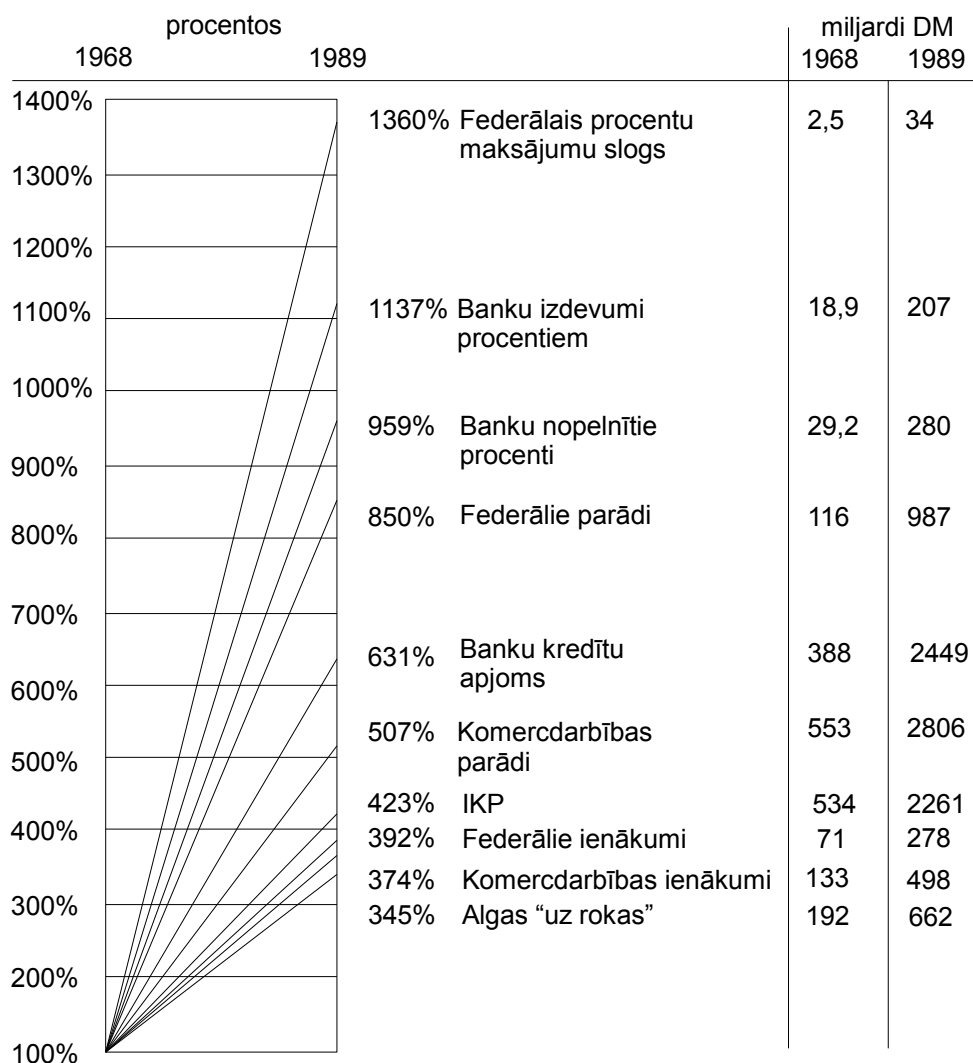
citāda, daudz veiklāka un efektīvāka par to, pret ko cīnījās Markss. Viņam neapšaubāmi bija taisnība, norādot uz „pievienotās vērtības” avotu ražošanā. Taču „pievienotās vērtības” pārdale lielā mērā notiek apgrozībā. Mūsdienās tas redzams daudz skaidrāk nekā viņa laikā. Aizvien mazāks un mazāks personu un korporāciju skaits savās rokās koncentrē aizvien lielākus naudas līdzekļus. Piemēram, kopš 1980. gada divkāršojies naudas pārpalikums, kas pārvietojas apkārt pasaulei un koncentrējas vietās, kur paredzama peļņa no nacionālas valūtas vai biržas maiņas kursu izmaiņām. Laikā no 1980. līdz 1986. gadam tikai Ņujorkā vien valūtu konvertācijas apjoms dienā pieauga no \$18 līdz \$50 miljardiem [3]. Pasaules Banka ir aprēķinājusi, ka naudas darījumi pasaules mērogā ir 15 līdz 20 reizes lielāki, nekā nepieciešams pasaules tirdzniecības finansēšanai [4].

Procentu un salikto procentu mehānisms rada ne tikai stimulu patoloģiskam ekonomikas pieaugumam, bet, kā to norādījis Dīters Sūrs [Dieter Suhr], lielākajā daļā valstu darbojas pretēji cilvēka konstitucionālajām tiesībām [5]. Ja konstitūcija katram cilvēkam garantē vienlīdzīgu piekļuvi valdības pakalpojumiem, un naudas sistēmu var definēt kā šādu pakalpojumu – tad šī naudas sistēma ir nelikumīga, jo 10% cilvēku vienmēr saņem vairāk, nekā maksā par šo pakalpojumu, uz to 80% cilvēku rēķina, kas saņem mazāk nekā samaksā.

Var šķist, ka izmaiņas mūsu naudas sistēmā atbildīs „tikai” 80% iedzīvotāju interesēm, proti, to interesēm, kas šobrīd maksā vairāk, nekā tas būtu taisnīgi. Taču 3. nodaļā parādīšu, ka ieguvējs būs ikviens, pat tie, kas gūst peļņu no pašreizējās ar vēzi slimās sistēmas.

CETURTAIS APLAMAIS PIEŅĒMUMS: INFLĀCIJA IR BRĪVĀS TIRGUS EKONOMIKAS NEATŅEMAMA SASTĀVDAĻA

Ceturtais aplamais pieņēmums saistīts ar inflācijas lomu ekonomikā. Lielākā daļa cilvēku uzskata inflāciju par neatņemamu jebkuras naudas sistēmas sastāvdaļu, teju „dabisku”, jo nevienā pasaules kapitālistiskajā valstī nepastāv brīvā tirgus ekonomika bez inflācijas. 5. attēlā „Dažādu ekonomikas rādītāju izmaiņas” parādīti daži faktori, kas var izraisīt inflāciju. Ja laikposmā no 1968. līdz 1989. gadam valdības ienākumi, iekšzemes kopprodukts un vidējā nodarbinātā alga palielinājās „tikai” par aptuveni 400%, tad valdības procentu maksājumi palielinājās par 1360%.

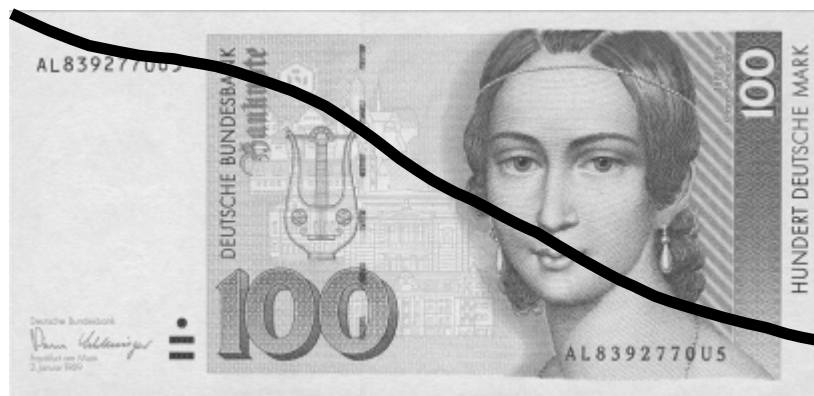
Avots: *Helmet Creutz no Federālās bankas ziņojuma u.c.*

5. att. Dažādu ekonomikas rādītāju izmaiņas

Tendence ir skaidra – valstu parādi agri vai vēl pārsniegs ienākumus pat industrializētajās valstīs. Ja bērns augums trīskāršots, teiksim, laikposmā no viena līdz deviņu gadu vecumam, bet viņa kājas izmērs pieaugtu vienpadsmit reizes, mēs to uztvertu kā slimību. Problēma ir tā, ka tikai ļoti nedaudzi cilvēki pievērš uzmanību slimības pazīmēm naudas sistēmā, vēl mazāk cilvēku zina zāles šai slimībai, un nevienam vēl nav izdevies izveidot „veselīgu”, noturīgu strādājošu modeli.

Tikai nedaudzi saprot, ka inflācija ir tikai vēl viens nodoklis, ar kura palīdzību valdības var vēl kaut kā pārvarēt pieaugošo parādu izraisītās problēmas. Acīmredzot, jo lielāka starpība starp ienākumiem un parādiem, jo lielāka vajadzīga inflācija. Atļaujot centrālajām bankām drukāt naudu, valdības gūst iespēju samazināt parādus. 6. attēlā redzama Vācijas markas [DM] vērtības samazināšanās laikposmā no 1950. līdz 1989.

gadam. Devalvācija vismagāk skāra tos 80% cilvēku, kas parasti maksā visvairāk. Viņi parasti nevar pārvērst savus līdzekļus akcijās, kas „noturīgas pret inflāciju”, nekustamajā īpašumā vai citos ieguldījumos, kā to mēdz darīt 10% ar visaugstākajiem ienākumiem.

1950

1989

Kādi ir šīs nepārtrauktās krāpšanas cēloņi?
Kurš iegūst un kurš zaudē?
Kāpēc mums nav stabilas naudas?

6. att. Inflācijas dēļ katras DM vērtība tagad ir tikai
28 feniņi

Ekonomikas vēsturnieks Džons L. Kings saista inflāciju ar procentiem, kas samaksāti par „kredītu balonu”. Personiskā vēstulē man, kas datēta ar 1988. gada 8. janvāri, viņš raksta:

Esmu daudz rakstījis par to, ka procenti ir galvenais cenu pieauguma iemesls, jo tie ir iekļauti visu preču cenās, tomēr šī ideja, neskatoties uz savu patiesumu, netiek pieņemta. \$9 triljonu ASV iekšējais parāds ar procentu likmi 10% nozīmē, ka \$900 miljardi tiek samaksāti, paaugstinot cenas, kas atbilst pašreizējam 4% cenu pieaugumam, ko eksperti uztver kā inflāciju. Vienmēr esmu bijis pārliecināts, ka saliktie procenti ir neredzama visu iznīcinoša mašīna, kas tagad darbojas pilnā sparā. Tāpēc mums ir jātiek valā no šīs neprātīgās finanšu apsēstības.

Pēdējo 33 gadu laikā ASV privātie un valsts parādi pieauga par 1000%, un lielākā daļa attiecināmi uz privāto sektoru. Taču visi Federālās valdības resursi tika izmantoti, lai šo pieaugumu veicinātu: aizdevumu garantijas, subsidēti hipotekāro kredītu procentu maksājumi, zemas pirmās iemaksas, atviegloti noteikumi, nodokļu atlaides, otrreizējie tirgi, noguldījumu apdrošināšana, u.c. Iemesls šādai politikai ir tas, ka vienīgais veids, kā padarīt procentu sistēmas izraisītās sekas paciešamas lielākajai daļai

iedzīvotāju, ir panākt ekonomikas pieaugumu atbilstoši naudas daudzuma eksponenciālajam pieaugumam – apburtais loks, kas griežas arvien ātrāk un plašāk.

Neatkarīgi no tā, vai aplūkojam inflāciju, sociālo vienlīdzību vai ietekmi uz vidi, „neprātīgās finanšu apsēstības” aizstāšana ar piemērotāku mehānismu naudas noturēšanai apgrozībā šķiet saprātīga no daudziem aspektiem.

OTRĀ NODAĻA. BEZPROCENTU UN INFLĀCIJAI NEPAKĻAUTAS NAUDAS RADĪŠANA

19. gadsimta beigās Silvio Gezels [Silvio Gesell], veiksmīgs tirgotājs Vācijā un Argentīnā, ievēroja, ka dažkārt viņa preces tika izpārdotas ātri un par lielu cenu, bet citreiz lēni un par zemāku cenu. Sācis interesēties par šīs parādības cēloņiem, drīz vien viņš saprata, ka kāpumiem un kritumiem nav nekāda sakara ne ar cilvēku vajadzībām pēc precēm, ne ar preču kvalitāti, bet gandrīz tikai ar naudas „cenu” naudas tirgū.

Novērojot šīs svārstības atklājās, ka cilvēki vēlējās pirkt tad, kad procentu likmes bija zemas, bet kad tās bija augstas, no pirkumiem atturējās. Iemesls pieejamās naudas daudzuma svārstībām bija saistīts ar naudas īpašnieku vēlmi aizdot to citiem. Ja peļņa par naudas aizdevumu pazeminājās zem 2,5%, tad viņi sliecās naudu pieturēt, samazinot investīcijas, kam sekoja bankroti un darba vietu skaita samazināšanās. Pēc laika, kad cilvēki atkal bija gatavi par savu naudu maksāt lielākus procentus, nauda atkal kļuva pieejama, radot jaunu ekonomisko ciklu. Cikls sākās ar augstām procentu likmēm un preču cenām, pēc tam pakāpeniska naudas masas palielināšanās izraisīja procentu likmju samazināšanos, kas visbeidzot atkal izraisīja naudas līdzekļu „iesaldēšanu”.

Silvio Gezels šo fenomenu izskaidroja ar to, ka atšķirībā no citām precēm un pakalpojumiem, naudas uzglabāšana neko nemaksā. Piemēram, kādam ir maiss ar āboliem un otram ir nauda, par ko tos nopirkt. Lai izvairītos no īpašuma vērtības samazināšanās, ābolu īpašnieks ir spiests tos pārdot salīdzinoši īsā laika periodā. Toties naudas īpašnieki var nogaidīt, līdz cena sasniedz viņiem vēlamo līmeni, jo nauda uzglabājot nezūd un nebojājas.

Gezels secināja, ka varētu izveidot ekonomiku, brīvu no naudas spekulāciju izraisītām svārstībām, ja varētu radīt tādu naudas sistēmu, kurā nauda būtu līdzvērtīga visām pārējām precēm un pakalpojumiem. Vidējā gada apkalpošanas izmaksu likme varētu būt 5%, tieši tik, cik gadsimtu gaitā ir maksāts augļos par aizdoto naudu. Viņš ierosināja, ka naudai ir jāliek „rūsēt”, t.i., ka tās lietošana ir par maksu.

AUGĻU PROCENTU NOMAIŅA PRET APGROZĪJUMA MAKSU

1890. gadā Silvio Gezels formulēja naudas teoriju un „dabiskās ekonomikas iekārtu” [6], kas salīdzinājumā ar kapitālismu vai komunismu ir kā Kopernika pasaules modelis pret Ptolemaja modeli. Saule patiešām neriņķo ap Zemi, bet Zeme griežas ap Sauli – lai arī mūsu uztvere joprojām noliedz šo zinātnisko faktu. Gezels ierosināja nodrošināt naudas plūsmu, padarot naudu par valdības maksas pakalpojumu. Tā arī ir šīs grāmatas galvenā doma. Lai veicinātu naudas uzturēšanu apgrozībā, cilvēkiem būtu jāmaksā neliela samaksa par naudas glabāšanu, turēšanu ārpus apgrozības. Pašlaik līdzīgus maksājumus procentu veidā saņem tie, kas var atļauties aizdot.

Lai šo ideju būtu vieglāk saprast, naudu varētu salīdzināt ar vilciena vagonu, kas arī sekmē preču un pakalpojumu apmaiņu. Pretstatā valdībām, kas emitē naudu, dzelzceļa kompānijas lietotājam neko nemaksā par vagona izkraušanu, atgriežot to atpakaļ „apritē”. Tieši otrādi, lietotājs maksā nelielu samaksu par katru dīkstāves dienu, ja krava netiek laicīgi izkrauta. Tas arī būtu viss, ko vajadzētu darīt ar naudu. Sabiedrība vai nācija, kas preču un pakalpojumu apmaiņas sekmēšanai emitētu „jauno” naudu, noteiktu nelielu „dīkstāves” nodevu lietotājiem, kuri jauno naudu pietur ilgāk, nekā nepieciešams apmaiņas veikšanai. Šīs šķietami vienkāršās izmaiņas atrisinātu daudzas sociālās problēmas, kuru cēlonis visā vēstures gaitā ir bijuši augļu procenti un saliktie procenti.

Mūsdienās augļu procenti ir privātīpašnieka peļņa, turpretī maksa par naudas lietošanu būtu sabiedrisks ieguvums. Tā ir jāatgriež apritē ar mērķi uzturēt līdzsvaru starp naudas masu un ekonomiskām aktivitātēm. Nodeva varētu kalpot arī kā valdības ieņēmumi, tā samazinot sabiedriskajiem izdevumiem ievācamo nodokļu apjomu.

Naudas reformas tehniskie aspekti tiks izklāstīti divās nākošajās sadaļās.

PIRMIE PARAUGEKSPERIMENTI

30-ajos gados Gezela teorijas sekotāji no *Freiwirtschaft* (brīvā ekonomika) kustības, lai apturēt bezdarbu un arī, lai demonstrētu savu ideju noderīgumu, rada iespēju ieviest bezprocentu naudas projektus. Šajā periodā bija mēģinājumi ieviest bezprocentu naudu Austrijā, Francijā, Vācijā, Spānijā, Šveicē un Amerikas Savienotajās Valstīs. Viens no veiksmīgākajiem mēģinājumiem notika Austrijas pilsētiņā Wörgl [7].

1932. un 1933. gadu mijā nelielā Austrijas pilsētiņā Wörgl tika uzsākts eksperiments, kas līdz pat mūsdienām kalpo par iedvesmas avotu visiem, kas interesējas par naudas sistēmas reformu. Pilsētas mērs pārliecināja darījumu ļaudis un vadītājus veikt naudas sistēmas eksperimentu, kā tas piedāvāts Silvio Gezela grāmatā "Dabiskā ekonomiskā kārtība"²: zaudēt ko neesot, taču ieguvumi varētu būt lieli.

Cilvēki piekrita un pilsētas dome emitēja 32 000 „Darba zīmes”, jeb „Brīvos šiliņus” (t.i., bezprocentu šiliņus), kuru segums bija tāds pats parasto Austrijas šiliņu daudzums bankā. Šo naudu pieņēma miesnieki, kurpnieki un maiznieki, par to būvēja tiltus, laboja ceļus un uzlaboja sabiedrisko infrastruktūru, maksāja algas un iegādājās izejmateriālus.

Mēneša nodeva par šo naudu bija 1%, attiecīgi 12% par gadu. Nodevu maksāja tā persona, pie kuras mēneša beigās atradās banknote. Nodeva bija marka ar vērtību 1% no banknotes nomināla, ko pielīmēt uz banknotes, lai tā būtu derīga.

Nelielā maksa rosināja visus, kuru rīcībā bija Brīvie šiliņi, izlietot tos pirms parastās naudas. Lai izvairītos no nelielās nodevas, cilvēki pat nodokļus maksāja ar priekšapmaksu. Viena gada laikā Brīvie šiliņi tika apgrozīti 463 reizes, procesā radot preces un pakalpojumus vairāk kā 14 816 000 šiliņu vērtībā. Salīdzinājumam, parastie šiliņi apritē bija 21 reizi [8].

Laikā, kad vairumā Eiropas valstu pieauga bezdarbs, Wörgl pilsētā tas gada laikā samazinājās par 25%. Naudas aprites veicināšanas nodevas, kuras iekasēja pilsētas vadība, kopumā veidoja 12% no 32 000 Brīvajiem šiliņiem - sabiedriskajām vajadzībām tika izlietoti 3840 šiliņi.

Kad vairāk nekā 300 Austrijas pašvaldības sāka interesēties par šī modeļa ieviešanu, Austrijas Nacionālā Banka to uztvēra kā sava monopola apdraudējumu. Banka iejaucās un vērsās pret pilsētas domi, aizliedzot drukāt savu vietējo naudu. Par spīti ilgajai cīņai, kas nonāca līdz pat Austrijas Augstākajai Tiesai, ne Wörgl, ne arī kāda cita pašvaldība Eiropā līdz pat mūsu dienām nav spējusi šo eksperimentu atkārtot.

Dīters Sūrs grāmatā "Capitalism at its Best" („Kapitālisms vislabākajās izpausmēs”) [9] ataino Hansa R. L. Korsena [Hans R. L. Cohn] sastādīto pārskatu par „maksas naudas kustību” ASV, kurš kopā ar ekonomistu Irvingu Fišeru [Irving Fisher] 1933. gadā ASV mēģināja ieviest Gezela maksas naudas koncepciju. Tajā laikā vairāk nekā 100

2 Angļu val. "The Natural Economic Order" - tulk. piez.

pašvaldības, ieskaitot vairākas lielas pilsētas, plānoja ieviest naudu par maksu. Projekts aizceļoja līdz pat nodarbinātības, iekšlietu un finanšu ministriem Vašingtonā, no kuriem neviens pret to neiebilda, bet kuriem nebija nepieciešamo pilnvaru dot atļauju. Galu galā Dīns Ačesons [Dean Acheson], kurš vēlāk kļuva par valsts sekretāru, pirms lēmuma pieņemšanas vēlējās uzzināt valdības padomnieka ekonomikas jautājumos, Hārvardas profesora Rasela Sprāga [Russell Sprague], viedokli. Korsens to atceras kā ļoti sirsnīgu tikšanos: Profesors Sprāgs man teica, ...ka principā viņam neesot argumentu pret maksas naudas projektu kā līdzekli darbavietu radīšanai. Tomēr mūsu diskusija izvērsās daudz plašāk: tas ir Amerikas naudas sistēmas pārveidošanas mēģinājums un viņam neesot pilnvaru piekrist šādam ierosinājumam. Tas pielika punktu ne tikai mūsu maksas naudas kustībai, bet arī pilotprojektam, kas patiešām varētu novest pie naudas reformas [10].

1933. gada 4. martā prezidents Rūzvelts izdeva rīkojumu uz laiku slēgt bankas un aizliedza jebkādu turpmāku ārkārtas gadījumiem izveidotas naudas emisiju. Korsens rezumē:

Kopumā varētu teikt, ka ar valūtas stabilitātes noturēšanu saistītās tehniskās grūtības liekas otršķirīgas salīdzinājumā ar vispārēju problēmas izpratnes trūkumu. Kamēr vien netiks kļiedēta „Naudas ilūzija”, tikmēr nebūs iespējams sakopot politisko gribu, kas nepieciešama, lai panāktu naudas stabilitāti.

Saskaņā ar Otani priekšlikumu [11], šīs reformas tehniskā puse, kas izmantotu mūsdienu maksāšanas paņēmienus, padarītu „lietošanas maksu” pavisam vienkāršu. Deviņdesmit procenti tā sauktās „naudas” ir tikai skaitļi datorā. Tādā veidā katram būtu divi konti: viens norēķinu konts (ASV to sauc par *checking account*, Austrālijā – *access account*) un viens uzkrājumu konts. Nauda norēķinu kontā, kas visu laiku ir pieejama īpašniekam, zaudētu 0,5% mēnesī un gada laikā attiecīgi 6% no savas vērtības, tāpat arī skaidrā nauda. Šie 0,5% būtu labs pamudinājums naudu, kas tekošajā mēnesī nav nepieciešama, ieskaitīt uzkrājumu kontā. Banka to savukārt bez procentiem uz noteiktu laiku varētu aizdot tiem, kam tā ir nepieciešama investīcijām, tāpēc uzkrājumu kontos esošajai naudai 0,5% nodeva netiktu piemērota (skatīt 6. nodaļu).

Tādā veidā jaunās naudas īpašnieki nesāņemtu augļu procentus par uzkrājumu kontos esošo naudu, toties tā saglabātu savu vērtību. Tiklīdz augļu procenti ir likvidēti, inflācija kļūst lieka (skatīt 1. nodaļu). Ņemot kredītu, procentus par to nemaksātu, taču joprojām paliktu riska

uzcenojums un bankas nodeva, tāpat kā tas ir tagad. Grāmatas rakstīšanas laikā Vācijā šie izdevumi bija aptuveni 2.5% no kredīta izmaksām.

Kā redzams, no praktiskā viedokļa gandrīz nekas nemainītos. Bankas darbotos kā ierasts, vienīgi būtu vairāk ieinteresētas aizdevumu izsniegšanā, jo arī tām, tāpat kā visiem pārējiem, būtu jāmaksā par naudas lietošanu. Lai sabalansētu vienlaicīgi pieejamo kredītu un uzkrājumu apjomus, bankas varētu maksāt vai arī saņemt nelielus augļu procentus atkarībā no tā, vai bankām uzkrājumu kontos ir pārāk daudz jaunās naudas, vai arī tomēr pastāv likviditātes problēmas. Šajā gadījumā augļu procenti kalpotu tikai kā regulācijas mehānisms, nevis kā tas ir šodien – bagātības pārdales mehānisms.

Reformas pamatā būtu diezgan precīza aprītē esošās naudas apjoma samērošana ar darījumu veikšanai nepieciešamās naudas apjomu. Tad, kad aprītē būtu pietiekoši daudz jaunās naudas, lai veiktu visus darījumus, naudas emisija tiktu apturēta. Tas nozīmē, ka jaunā nauda atbilstu „dabiska” fiziska pieauguma modelim (A līkne, 1. attēls), nevis eksponenciāla pieauguma modelim.

Vēl viens šādas naudas reformas ieviešanas tehniskais aspekts ir novērst skaidras naudas uzkrājumu veidošanu. Daudz elegantāks risinājums par markas līmēšanu uz banknotes būtu atšķirīgu krāsu banknošu drukāšana, lai vienu vai divas reizes gadā bez iepriekšēja paziņojuma dažādu sēriju banknotes izņemtu no apgrozības. Tas valstij neizmaksātu dārgāk, kā mūsdienās piekoptā veco un nolietoto banknošu nomaiņa ar jaunām.

Kā to parāda Austrijas un Amerikas piemēri, izšķirošais drīzāk ir politiskais, nevis tehniskais aspekts. Tas tiks apskatīts 3. nodaļā.

Ja iepriekš aprakstīto naudas reformu grasītos ieviest plašākā mērogā, būtu nepieciešama atbilstoša zemes nodokļa reforma. Bez zemes reformas veidotos tendence lieko naudu novirzīt spekulācijām ar zemi. Bez nodokļu reformas, jaunās bezprocentu naudas ieviešanai sekojošais ekonomiskais uzplaukums varētu radīt nopietnas vides problēmas.

VAJADZĪGA ZEMES REFORMA

Divas lietas, kas visiem nepieciešamas dzīvei, ir nauda un zeme. Neatkarīgi no tā, vai ēdam, guļam vai strādājam, dzīve nav iespējama bez zemes. Tāpēc zemei, līdzīgi kā gaisam un ūdenim, būtu jāpieder visiem.

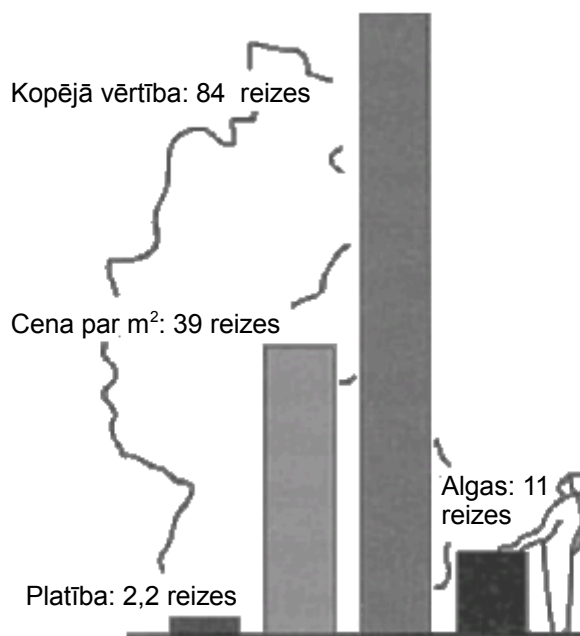
Ziemeļamerikas indiāņi uzskata: „Zeme ir mūsu Māte. Kā gan mēs to varam dalīt vai pārdot?” Zemei ir jāpieder kopienai, kas to iznomātu lietotājiem. Šāda tradicionāla kārtība bija spēkā daudzās Eiropas valstīs līdz pat īpašumtiesības akcentējošo romiešu likumu ieviešanai viduslaikos. Šodien pasaulē pastāv divas sistēmas:

- zemes privātīpašums un personiska zemes izmantošana kapitālistiskajās valstīs;
- zemes kolektīvais īpašums un kopīga zemes izmantošana komunistiskajās valstīs.

Kapitālistiskajās valstīs vairums cilvēku maksā par milzīgo peļņu, ko rada spekulācijas ar nekustamo īpašumu (7. attēls) un aizvien lielāks daudzums zemes īpašuma koncentrējas arvien mazāka cilvēku skaita rokās. Komunistiskajās valstīs galvenā problēma ir izšķērdīga kolektīvās zemes izmantošana. Bijušajā Rietumvācijā aptuveni 70% zemes piederēja 20% cilvēku. Brazīlijā un citās Trešās Pasaules valstīs zemes īpašnieku daļa bieži vien nav lielāka par 2-3% no kopējā iedzīvotāju skaita. Tāpēc kapitālistisko valstu problēma ir saistīta ar zemes privātīpašumu.

Komunistiskajās valstīs, piemēram, bijušajā Padomju Savienībā, kur zeme bija kolektīvais īpašums un tika lietota kopīgi, aptuveni 60% pārtikas saražoja tajos 4% zemes, kura atradās privātpersonu lietošanā. Tas nozīmē, ka problēma slēpās kolektīvajā īpašumā un kolektīvajā lietošanā. Lai panāktu sociālo taisnīgumu un nodrošinātu individuālu attīstību, visizdevīgākais risinājums būtu kolektīva īpašuma un privātas lietošanas apvienojums. To 1879. gadā ierosināja Henrijs Džordžs [Henry George] [12], Silvio Gezels 1904. gadā [13] un Jošito Otani [Yoshito Otani] 1981. gadā [14].

Šodienas praksē tas nozīmētu, ka kopiena atpirktu visu zemi un iznomātu saviem iedzīvotājiem. Ideālā variantā valstīm ar progresīvu likumdošanas sistēmu šo izmaiņu ieviešanai nevajadzētu radīt nekādus sarežģījumus. Bijušās Vācijas Federatīvās Republikas konstitūcija definēja zemi kā īpašumu, kas uzliek „sociālo” atbildību. Tomēr līdz pat šai dienai sociālā atbildība nav tikusi realizēta. 7. attēls parāda, ka 1982. gadā, lai iegādātos īpašumu, cilvēkiem bija jāstrādā vidēji trīs reizes vairāk nekā 1950. gadā.

Neņemot vērā īpašnieku ieguldījumu, apbūves zemes vērtība no 1950. gada ir pieaugusi par 1 triljonu DM

Kāpēc zemes cena ir arvien vairāk un vairāk sadārdzinājusies?
 Kuri ir pašreizējās politikas ieguvēji?
 Kam būtu jāmainās, lai panāktu lielāku taisnīgumu?

7. att. Lai 80-jos gados VFR iegādātos apbūves zemi, cilvēkiem bija jāstrādā 3 reizes vairāk, nekā 50-jos gados

Pēc katastrofālajām sekām, ko izraisīja zemes atsavināšana komunistiskajās valstīs, nevienā Rietumu valstī šodien nevarētu iet runa par zemes atsavināšu par labu valstij bez kompensācijas. Lai gan romiešu likumus, kuri aptuveni pirms 500 gadiem Rietumu civilizācijā ieviesa zemes privātīpašuma tiesības, pakļautajām tautām uzspieda to iekarotāji, kādreizējie labuma guvēji jau ir pagātnē, bet pašreizējie īpašnieki savas zemes ir ieguvuši pavisam likumīgi, mantojot vai nopērkot. Tāpēc, ja sabiedrība vēlas izveidot daudz maz taisnīgu sistēmu, tad kaut kāda kompensācija ir jāmaksā.

Viena no ilgtermiņa iespējām ir visu zemes gabalu aplikšana ar nelielu ikgadēju nodevu aptuveni 3% apmērā no īpašuma vērtības, ko saņemtu kopiena un izmantotu pārdošanā esošo zemes gabalu iegādei. Šādā veidā kopiena visas zemes savā īpašumā iegūtu nedaudz vairāk kā 33 gadu laikā.

Alternatīva varētu būt zemes īpašnieku informēšana par iespēju nodevas vietā pārdot zemi kopienai. Piemēram, 3% nodeva uz 33 gadiem tiktu pielīdzināta standarta īpašuma cenai. Netiktu veikti nekādi maksājumi. Šai laikā īpašnieki joprojām saglabātu zemes lietošanas tiesības, bet pēc 33 gadiem būtu jāsāk maksāt kopienai ikgadēja noma 3% apmērā no zemes vērtības.

Tāda kārtība uzreiz pārtrauktu spekulācijas ar zemes īpašumiem. Lai izvairītos no nemitīgiem zaudējumiem, vairums zemju, kas pašreiz atrodas privātīpašumā un netiek izmantotas, nonāktu tirgū. Jo vairāk zemes būtu piedāvājumā, jo vairāk kristos tās cena un arvien vairāk cilvēkiem būtu iespēja produktīvi izmantot pieejamo zemi. Atīstības valstīs tas varētu ievērojami ietekmēt pārtikas ražošanu, jo pārtikas apjoma samazināšanās attiecībā pret ēdināmo cilvēku apjomu nav lauksaimniecības tehnoloģiju jautājums, bet gan zemes pieejamība sīkzemniekiem.

Gan attīstītajās, gan industriālajās valstīs jaunajā sistēmā nomniekiem būtu visas tās priekšrocības, kuras garantē pašreizējie dzimtnomas likumi. Viņi varētu izmantot savu īpašumu saskaņā ar vietējiem plānošanas ierobežojumiem. Varētu apbūvēt. Varētu pārdot. Varētu savas ēkas atstāt mantojumā saviem pēcnācējiem. Varētu iznomāt trešajām personām bez kopienas ziņas, kamēr vien nākamie nomnieki maksātu nomas maksu. Plānveida ekonomikas vai birokrātisko procedūru radīto neefektivitāti varētu novērst, nosakot precīzu nomas maksu ar publisku izsoļu vai līdzīgu metožu palīdzību. Šādas pārmaiņas beidzot noņemtu milzīgo nastu no nodarbināto iedzīvotāju pleciem, kuri galu galā arī maksā par visu veidu spekulāciju peļņu, kam zeme vienmēr ir tikusi izmantota. Tādēļ jālikvidē spekulācijas ar zemi un naudu, lai sociālo jautājumu risinājumi būtu reālistiski. Jāuzver, ka ierosināto izmaiņu mērķis nav sodīt tos, kuri no pašreizējās sistēmas gūst peļņu, bet lai lēni un noteikti likvidētu priekšnosacījumus, kas saujīņai cilvēku sniedz milzīgas pārējo apmaksātas priekšrocības.

VAJDZĪGA NODOKĻU REFORMA

Šodien tiek lēsts, ka puse līdz divas trešdaļas no Vācijas iekšzemes kopprodukta var tikt vērtētas kā „apšaubāmas” attiecībā uz ekoloģisko ilgtspēju nākotnē [15].

Šķēršļu likvidēšana produktivitātes un nodarbinātības palielināšanai ar piedāvātās naudas un zemes reformas palīdzību var radīt nepieciešamību

pēc divām izmaiņām nodokļu iekasēšanas kārtībā, pretējā gadījumā pastāv risks palielināt vides resursu izšķērdēšanu:

- (1) ienākuma nodokļa nomaiņa ar produkta nodokli;
- (2) produkta nodoklī iekļaut izmaksas ietekmei uz vidi.

Hermans Laistners [Hermann Laistner] [16], kurš šo ideju detalizēti apraksta savā grāmatā "Die Ökologische Wirtschaft" (Videi draudzīga ekonomika), norāda, ka ienākuma nodokļa sekas ir darbaspēka sadārdzināšanās, kas savukārt rada nepieciešamību pēc lielākas mehanizācijas. Tas veicina ierobežoto resursu patēriņu arvien lētāku gala produktu veidā. Ja tā vietā ar nodokli apliktu produkciju, iekļaujot izmaksas produkta ietekmei uz vidi, produktu cenas būtu relatīvi augstākas. Kombinācijā ar zemākām darbaspēka izmaksām tas samazinātu vajadzību pēc mehanizācijas un ļautu lielākam cilvēku skaitam atrast darbu.

Pašreiz par darbinieka aizstāšanu ar mašīnu sabiedrība maksā divreiz. Tā zaudē ienākuma nodokli, jo mašīnas ar tādu nodokli apliktas netiek, un maksā bezdarbnieka pabalstu atlaistajiem strādniekiem. Turklāt, lai izvairītos no ienākuma nodokļa, ievērojams darba apjoms mūsdienās tiek veikts nelegāli. Ja ienākuma nodokli atceltu, tad ēnu ekonomika beidzot legalizētos.

Lai gan sākumā nerastos nekāda dzīves līmeņa pazemināšanās, jo produktu cenu pieaugumu līdzsvarotu nodokļu nesamazināti ienākumi, tomēr ilgtermiņā veidotos ļoti atšķirīgs un videi daudz draudzīgāks patērētāja uzvedības modelis. Cilvēki divreiz padomātu, pirms iegādāties jaunu divriteni vai automašīnu, jo tas būtu daudz dārgāk, nekā salabot veco.

Izmaiņas nodokļos varētu ieviest pakāpeniski un tās būtu lietderīgas pat bez naudas un zemes reformām. Tās būtu efektīvi veicinājušas daudzas pēdējo gadu desmitu ekologu prasības un ierosinājumus. Kopā ar abām pārējām reformām, lieki kļūtu daudzi apkārtējās vides jautājumi un „aizsardzības pasākumi”, vienlaikus tiktu risināta bezdarba problēma.

TREŠĀ NODAĻA. KURŠ IEGŪTU NO JAUNĀS NAUDAS SISTĒMAS?

Šķiet, ka indivīdi un sabiedrības mainās trijos būtiski atšķirīgos gadījumos:

(1) kad noteikts uzvedības modelis ir sabrucis, un jācenšas izvairīties no atkārtota sabrukuma;

(2) kad iespējams, ka noteikts uzvedības modelis var sabrukt, tāpēc jācenšas no tā izvairīties;

(3) kad cits uzvedības modelis šķiet vairāk piemērots vēlamu rezultātu sasniegšanai. Iepriekšējā nodaļā piedāvātās naudas sistēmas izmaiņas var notikt jebkuru iepriekš minēto iemeslu dēļ, atsevišķi vai kombinācijās:

(1) Senāk, bagātību slimīgu uzkrāšanu regulāri pārtrauca revolūcijas, kari un ekonomiski sabrukumi. Mūsdienās visu nāciju vēl nepieredzēta savstarpējā atkarība un milzīgais militārās iznīcināšanas potenciāls padara šādu konflikta noregulēšanas veidu par nepieņemamu. Jāmeklē citi risinājumi, lai novērstu jaunus karus, revolūcijas vai ekonomiskos sabrukumus.

(2) Saskaņā ar daudzu ekonomikas un banku nozares speciālistu viedokli, 1987. gada vērtspapīru tirgus sabrukums, kas dažu dienu laikā radīja 1.5 triljonus ASV dolāru zaudējumus, bija tikai vētra ūdensglāzē, salīdzinot ar draudošajām otrās, pasaules mēroga Lielās Depresijas briesmām, kura ir gaidāma, ja dažu nākamo gadu laikā mēs neieviesīsim fundamentālas izmaiņas [17]. Izmainot naudas sistēmu šodien, iespējams izvairīties no milzīgiem šādas katastrofas nestiem cilvēciskiem un materiāliem zaudējumiem.

(3) Neatkarīgi no tā, vai saprotam, ka katra eksponenciāla izaugsme galu galā noved pie pašiznīcināšanās, jaunās naudas sistēmas nestie uzlabojumi sociālā taisnīguma un apkārtējās vides jomās ir tik acīmredzami, ka šo ceļu vajadzētu iet kaut vai tikai tāpēc, ka tas ir labāks par pašreizējo.

Lai nu kā, bet jebkura pārmaiņu procesa galvenā problēma nav vēlme palikt pie esošā vai arī nespēja saskatīt priekšrocības vēlamajam. Ir kas vairāk: kā no pašreizējā stāvokļa mēs varētu nokļūt pie vēlamā, kā bez riska pārlekt no vienas trapeces uz nākamo?

Lai būtu vieglāk saprotams, kā šīs pārmaiņas ļoti dažādām sociālajām grupām varētu palīdzēt sasniegt savus mērķus, vispirms tuvāk apskatīsim esošās sistēmas trūkumus, bet pēc tam jaunās naudas sistēmas priekšrocības attiecībā uz bagātajiem un nabadzīgajiem, valdībām un indivīdiem, lielām un mazām sociālajām grupām, rūpniekiem un apkārtējās vides sargiem, materiāli un garīgi orientētiem cilvēkiem. Atklājas interesants fakts, ka tieši pašreizējā krīzes situācijā, ko paši esam radījuši, jaunā naudas sistēma būtu noderīgāka visiem. Ja tiks ieviestas nepieciešamās izmaiņas, iegūsim mēs visi. Taču jārikojas ātri.

VISPĀRĪGI PAR PRIEKŠROCĪBĀM

Līdz šim mūsu analīzē ir tikuši ietverti fakti un dati, kurus pārbaudīt var ikviens. Taču no šejienes un turpmāk mēs operēsim ar „pamatotiem minējumiem”, kas balstīti uz pagātnes pieredzi. Nākotnes prognožu precizitāti būs jāapliecina piemēriem no reālās dzīves. Tāpēc rodas jautājums: kāpēc gan kādam reģionam vai valstij būtu jāvēlas izmēģināt jauno naudas sistēmu, kļūstot par izmēģinājumu poligonu?

Ja līdzšinējā analīze ir bijusi pareiza, tad, līdztekus citiem ieguvumiem, ierosinātie risinājumi piedāvā sekojošus labumus:

- (1) inflācijas likvidēšanu;
- (2) sociālās nevienlīdzības samazināšanu;
- (3) bezdarba samazināšanu;
- (4) cenu pazemināšanu par 30-50%;
- (5) ekonomisko uzplaukumu sākumposmā;
- (6) un tam sekojošu stabilu ekonomiku.

NAUDAS SISTĒMAS TRŪKUMI

Vairumā valstu naudas drukāšanas monopols atrodas valdības rokās. Tāpēc jebkuram jaunās naudas sistēmas izmēģinājumam, pat neliela reģiona mērogā, būtu jāsaņem valdības atbalsts. Pilnīgi skaidrs, ka bezprocentu naudas ieviešana būtu izteikti politisks jautājums. Jebkurai valdībai būtu nepieciešama drosme, lai atzītu līdz šim piekoptās sistēmas

netaisnīgumu. No otras puses, lielākajai daļai cilvēku pavisam noteikti ir grūti saprast, kāpēc naudas lietošanas maksa ir labāka par kredītprocentiem. Pašlaik valstu līderi, politiķi, bankieri un ekonomisti naudas sistēmas galveno trūkumu izraisītās problēmas cenšas risināt, piedāvājot simptomu apārstēšanas un plāksteru uzlikšanas metodes. Priekšvēlēšanu kampaņās regulāri ir dzirdami solījumi apkarot inflāciju, uzlabot sociālos pakalpojumus un sniegt atbalstu vides aizsardzības un saglabāšanas jautājumos.

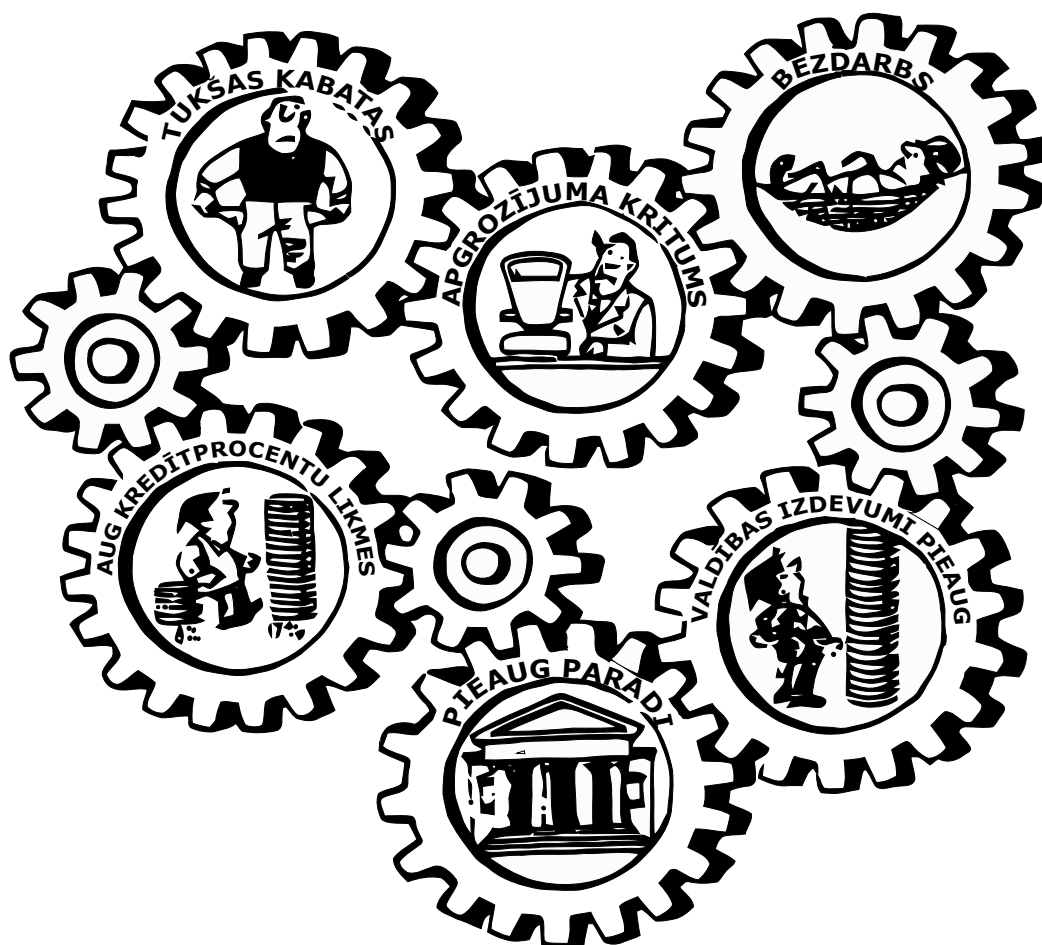
Patiesībā politiķi ir iesaistījušies izmisīgā un bezcerīgā cīņā. Tuvojoties naudas sistēmas eksponenciālā pieauguma paātrinājuma fāzei, situācija neuzlabojas, bet pasliktinās. Sociālās sfēras un vides uzlabojumu vietā budžeta samazinājumi noved pie pretējā efekta. Neatkarīgi no politiķu piederības pie konservatīvā vai progresīvā spārna, iespējas reālām pārmaiņām pašreizējā sistēmā ir pavisam niecīgas.

8. attēls izskaidro cēloni. Jebkurā daudznozaru ekonomikā katrs tās sektors ir cieši saistīts ar kādu citu. Ja vairāk paņemsim nost vienā sektorā, tad noteikti izraisīsim sarežģījumus ne tikai tajā, bet arī citos. Ja valdības parādi un procentu likmes pieaug, tad vairāk naudas aizplūst pie lielo naudas kapitālu īpašniekiem. Vienlaikus atliek mazāk naudas patēriņam tiem, kas strādā par algu. Savukārt, tas izraisa tirgus svārstības, kas ietekmē nodarbinātību. Valdības, kas palielina savus parādus, lai nosegtu robus budžetā, nepārtraukti sekmē „problēmu cēloņsakarību ciklu”. Jaunā naudas sistēma palīdzētu samazināt parādu nesamērīgo pieaugumu un naudas kapitāla koncentrāciju, kā arī nodrošinātu stabilu preču un pakalpojumu apmaiņu brīvajā tirgū.

Ja jums šķiet, ka attīstītajās valstīs situācija ir sarežģīta, tad mums vajadzētu paraudzīties uz Trešās pasaules valstīm, kuras mūsdienu sistēmas sekas izjūt vissmagāk. Kamēr ASV un Vācijas lielās bankas palielina savas rezerves, lai sagatavotos savu parādnieku fiskālajam sabrukumam attīstības valstīs, attīstītās valstis turpina kapitāla importu no jaunattīstības valstīm. Izsniedzot jaunus aizdevumus, kas palīdzētu nomaksāt iepriekšējos parādus, attīstītās valstis pagarina un padziļina starptautisko parādu krīzi. ANO Vides un attīstības komisijas ziņojumā ar nosaukumu „Mūsu kopīgā nākotne” norādīts, ka šo tendenci noteikti jāmaina. Tas pierāda, ka savstarpēji šķietami nesaistītās pasaules ekonomikas un ekoloģiskās krīzes patiesībā ir viens un tas pats.

Ekoloģija un ekonomika arvien vairāk saplūst lokālā, reģionālā, nacionālā un globālā mērogā, veidojot vienotu cēloņsakarību tīklu. Āfrikas

valstu nesamaksājамie parādi padara tās atkarīgas no produktu tirdzniecības, kas ekstensīvas augsnes izmantošanas rezultātā pārvērš zemi par tuksnesi.

Vai iespējams izjaukt šo cēloņsakarību ciklu?
Kuram vajadzētu iejaukties?
Ko vajadzētu mainīt aprites mehānismā?

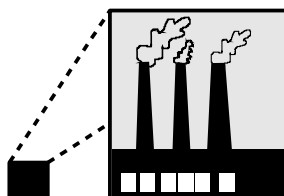
8. att. Kāpēc ekonomika ir iestrēgusi vāveres ritenī?

Citu attīstības reģionu ražošanas bāze tieši tāpat cieš gan no lokālām problēmām, gan no starptautiskās ekonomiskās sistēmas darbības principiem. Latīņamerikas „parādu krīzes” sekas ir reģiona dabas resursu izmantošana, lai segtu finansiālās saistības pret ārvalstu kreditoriem, nevis attīstībai.

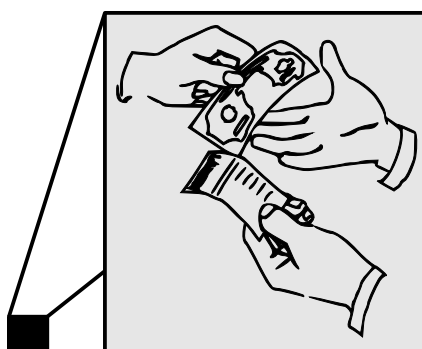
Šāda pieeja parādu problēmai ir tuvredzīga no vairākiem aspektiem, proti, ekonomiskiem, politiskiem un vides. Nosacīti nabadzīgām valstīm jāakceptē pieaugoša nabadzība un vienlaicīgi jāpalielina tirgū pieprasīto resursu eksporta apjomi.

Nevienlīdzība ir galvenā planētas vides problēma; tā ir arī galvenā attīstības „problēma” [18]. Lielākas Vācijas bankas (Deutsche Bank) vadītāja Herhauza [Herrhaus] kunga pašreizējās situācijas vērtējums: „problēmas būtība un apmēri prasa netradicionālas risinājuma metodes” [19].

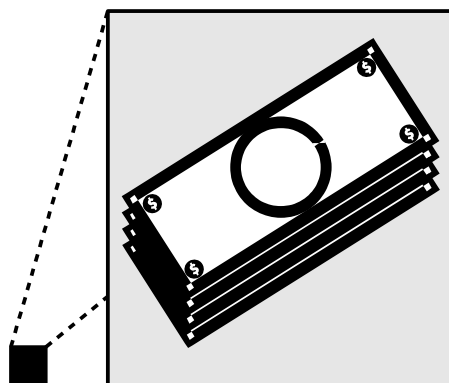
IKP pieauga 22 reizes

Valsts parāds pieauga 75 reizes

Banku darījumu apjoms pieauga 88 reizes

- Kāpēc naudas sektors aug pārāk ātri?
- Ko tas nozīmē sabiedrībai?
- Ko varētu darīt, lai mazinātu šo nesamērību?

9. att. IKP pieaugums VFR NO 1950. LĪDZ 1989. GADAM

Tie, kuri pārvalda pašreizējo naudas sistēmu, zina, ka tā nevar turpināties, bet viņi vai nu nezina, vai arī nevēlas neko zināt par praktiskām alternatīvām. 9. attēls sniedz vismaz vienu skaidrojumu. Salīdzinot ar valsts kopproduktu un parāda pieaugumu, bankas ir

ieguvušas nesamērīgi lielu nacionālās bagātības daļu. Daļēji tas saistīts ar zemajām procentu likmēm, kas bankām dod lielāku peļņu, daļēji arī ar naudas spekulāciju pieaugumu, kā rezultātā pieaug starpniecības ienākumi. Baņķieri, ar kuriem esmu runājusi par šo jautājumu, neko nezin par alternatīvām. Kad es viņiem tādu izskaidroju, viņi parasti domāja, ka nespētu šo ideju izplatīt, neriskējot zaudēt darbu. Bankas nav ieinteresētas atklāti diskutēt par to, kā darbojas kredītprocentu sistēma, ja vien runa neiet par ilgtermiņa skatījumu. Pašreiz tās izturas pilnīgi pretēji.

NAUDAI IR JĀSTRĀDĀ, LAI...

Ja liksiet savai naudai strādāt pareizi,
tad pensijā varēsiet doties bez raizēm.

No šīs markas
Jūs varat iegūt
vēl vairāk!

NAUDA

rada naudu
rada naudu
rada naudu

Vidēji, katrā darbavietā strādā DM 200 000

- Kā gan no naudas var iegūt vēl vairāk naudas?
- Kurš veicina produktivitāti?
- Kurš iegūst, kad nauda „strādā”?

10. att. Vai kādreiz ir redzēts, ka nauda strādā?

10. attēls demonstrē dažus maldinošus saukļus, kas visā pasaulē redzami banku reklāmās avīzēs un žurnālos. Bankas apgalvo, ka naudai ir „jāpalielinās”, „jāpieaug”, „jāvairojas”. Bieži vien tās mēģina cilvēkiem iedvest domu, ka naudai ir „jāstrādā” viņu labā. Lai gan neviens nekad nav redzējis, ka nauda strādātu. Darbu vienmēr ir darījuši cilvēki – ar vai bez mašīnu palīdzības.

Reklāmas noklusē faktu, ka katru marku vai dolāru, kas nonāk pie naudas investora, ar savu darbu ir nopelnījusi kāda cita persona, kura to zaudējusi - nav svarīgi, kā. Citiem vārdiem sakot, cilvēki, kas pelna naudu ar savu darbu, kļūst nabagāki tikpat ātri, cik ātri dubultojas naudas īpašnieku investīcijas. Tas arī ir naudas „darba” noslēpums, ko bankas nevēlas atklāt.

Cik man zināms, tad tie, kuriem būtu jāzina šī problēma un tās risinājumi, t.i. speciālisti ar ekonomista izglītību, baidās tikt apzīmogoti ar „radikāļa” zīmi. Nudien, atbalstot bezprocentu naudu, viņi mēģinātu piekļūt saknei vienai no sāpīgākajām visas pasaules ekonomiskajām problēmām (latīniski *radix* – pirmavots, sakne). Divas no šī gadsimta dižākajām personībām, Alberts Einšteins un Džons Meinards Keins [John Maynard Keynes], skaidri saskatīja Gezela naudas reformas ideju nozīmīgumu. 1936. gadā Keinss rakstīja, ka „nākotnē mūs vairāk iedvesmos tieši Gezela, nevis Marksa idejas” [20]. Tomēr pagaidām šī nākotne vēl nav pienākusi, lai gan baņķieriem un ekonomistiem nemaz nav jābūt ārkārtīgi tālredzīgiem, lai saprastu, ka jaunā naudas sistēma ļautu pašiem atrisināt galveno dilemmu, ar ko viņi cīnās jau gadu desmitiem. Kā savā grāmatā *On the Brink of the Great Depression II* (Otrās Lielās depresijas ēnā) apgalvo ekonomikas vēsturnieks Džons L. Kings, pašlaik ir apmēram tā:

Sarežģītie un apjomīgie datorizētie aprēķini ir izrādījušies ārkārtīgi neatbilstoši, kā rezultātā prognozes ir pilnīgi nepareizas. Tas ir tā, it kā mēs šos cilvēkus būtu izglītojuši prātam neaptveramās lietās [21].

Mans novērojums ir tāds, ka ekonomisti, pretstatā lielākajai inženieru daļai, īsti neizprot eksponenciālās izaugsmes briesmas. Viņi var saskatīt AIDS izplatības vai „iedzīvotāju skaita eksplozijas” bīstamību, taču paši savā sfērā šķiet gandrīz akli un naivi tic, ka nelaimes novēršanai pilnīgi pietiks ar šādu tādu simptomu apārstēšanu.

Valdības, kas uzsāktu naudas reformu, ātri vien ievērojami progresētu sociālās vienlīdzības, ekoloģiskās drošības jomās, kā arī naudas slimību ārstēšanā, kas jau gadu desmitiem ir vārdzinājusi tā saukto „brīvā tirgus ekonomiku”.

PRIEKŠROCĪBAS REĢIONAM VAI VALSTIJ, KURA PIRMĀ IEVIESTU PĀRMAIŅAS

Iespēja investēt un ražot, nemaksājot procentus, ne tikai pazeminātu šo preču vai pakalpojumu cenu tajos reģionos vai valstīs, kuras ieviestu jauno naudas sistēmu, bet arī radītu milzu priekšrocības nozarēm un produktiem, kas konkurē valsts vai starptautiskajā tirgū. Lai kāda arī būtu attiecīgā brīža kredītprocentu likme, preču un pakalpojumu cenas būtu par likmes tiesu zemākas. Valstīs, kuras pirmās ieviestu bezprocentu naudu, notiktu strauja ekonomiskā izaugsme.

Kā šo pārmaiņu iespējamo trūkumu varētu minēt draudus apkārtējai videi. Tomēr, neskatoties uz iespēju radīt labāku nodokļu sistēmu (kā tas aprakstīts iepriekš), mēs drīkstam aplūkot arī šekojošo iespēju.

Daudzi no tiem produktiem un pakalpojumiem, kuri šodien naudas tirgū nespēj konkurēt ar naudas tirgu peļņu, pēkšņi kļūtu ekonomiski dzīvotspējīgi. Starp tiem būtu daudzi ekoloģiskie produkti, sociālie un mākslas projekti, kuri bieži vien būtu realizējami, ja vien to bilance būtu vismaz neitrāla. Tā rezultātā veidotos daudzveidīga un stabila ekonomiskā bāze, kas nepavisam neapdraudētu vidi.

Pieaugot ekonomiskajām aktivitātēm, pazeminātos bezdarba līmenis, samazinot vajadzību pēc sociālajiem pabalstiem, aizvien lielākas birokrātijas un augstākiem nodokļiem.

Ieviešot sistēmu noteiktā reģionā, tur automātiski pazeminātos apmaiņas kurss, veicinot tirdzniecību ar citiem valsts reģioniem. Iespējams, līdz jaunās naudas sistēmas ieviešanai visā valstī būtu jāpieņem noteikumi, kas novērstu spekulatīvus naudas maiņas darījumus. Ieviešot uzreiz visā valstī, tirdzniecība ar citām valstīm turpinātos kā iepriekš. Joprojām pastāvētu parastais naudas apmaiņas kurss. Salīdzinājumā ar citām valūtām, „stabilā nauda” gadu gaitā iegūtu augstāku apmaiņas kursu, jo nebūtu pakļauta devalvācijai ar inflāciju. Tāpēc investīcijas šajā valūtā varētu būt daudz izdevīgākas, salīdzinot ar tādām svārstībām pakļautām valūtām, kāds mūsdienās ir ASV dolārs. Līdzīgi kā iepriekš aprakstītajā gadījumā ar Wörgl (skatīt 2. nodaļu), līdzās varētu pastāvēt divas naudas sistēmas. Varētu paturēt pašreizējo sistēmu un līdztekus ieviest jauno naudu, kaut vai tikai vienā reģionā vai pilsētā. Saskaņā ar Grešema [Gresham] likumu, „sliktā” nauda izspiež „labo” naudu. Saskaņā ar šo likumu, aprakstītā jaunā naudas sistēma ir „sliktā” nauda – nauda, kuras lietošana, pretēji esošajai, ir par maksu.

Kur vien tas iespējams, cilvēki maksātu ar „slikto naudu”, bet „labo naudu” pietupītu. Tādējādi jaunā nauda tiktu izmantota, kur vien iespējams, kas arī ir mūsu galvenais mērķis. Veco naudu pieturētu un izmantotu tikai nepieciešamības gadījumā. Tāpēc ierosinātā naudas sistēma, kas sākotnēji eksperimenta kārtā tiktu ieviesta kādā noteiktā reģionā, varētu eksistēt arī paralēli jau esošajai sistēmai līdz brīdim, kad būtu pierādījusi savu lietderību. Kurš vēl varētu iegūt no jaunās naudas sistēmas?

BAGĀTIE

Viens no svarīgākajiem jautājumiem, kuru parasti uzdod cilvēki, sākuši saprast esošajā naudas sistēmā apslēpto pārdales mehānismu efektivitāti, ir sekojošs: vai tie 10% cilvēku, kuri ar sistēmas palīdzību gūst peļņu, pieļaus jebkādas izmaiņas, kas varētu liegt iespēju gūt vieglus ienākumus uz pārējās sabiedrības rēķina?

No vēstures zināms: protams, ka nē, ja vien viņus nepiespiedīs tie, kuri par to maksā. Jaunā atbilde ir - protams, ka jā, ja vien sapratīs, ka sēž uz zara kokam, kurā iemetusies trupe, un ka pastāv daudz drošāki koki, kuri dzīvos un augs vēl ilgi. Pēdējais variants ir sociālā evolūcija, jeb miermīlīgais ceļš. Pirmais ir sociālā revolūcija, jeb sāpīgais ceļš.

Miermīlīgais ceļš piedāvā bagātniekiem iespēju paturēt augļošanas ceļā gūtos ienākumus. Sāpīgais ceļš nenovēršami beigsies ar milzīgiem zaudējumiem. Miermīlīgais ceļš nozīmē neizvirzīt apsūdzības par augļošanas ceļā gūto peļņu, jo līdz jaunās naudas ieviešanai viņu darbības ir bijušas pilnīgi likumīgas. Visticamāk, sociālās revolūcijas ceļš būs daudz sāpīgāks.

Miermīlīgais ceļš nozīmē beigas ienākumiem no augļošanas un tā vietā stabilu naudu, zemākas cenas un, iespējams, zemākus nodokļus. Sāpīgais ceļš nozīmē augošu nedrošību, nestabilitāti, augstāku inflāciju, augstākas cenas un augstākus nodokļus.

Mana līdzšinējā pieredze ar cilvēkiem no „bagātāko 10% kategorijas” ir tāda, ka viņi ne tikai pilnībā neapzinās to, kā īsti darbojas augļošanas sistēma, bet arī to, ka varētu pastāvēt jebkādas reālas alternatīvas. Viņiem lielākoties ir pietiekoši daudz naudas sev un dažkārt arī vairākām pēcteču paaudzēm, tāpēc, ar dažiem izņēmumiem, drīzāk dod priekšroku drošībai, nevis lielākai naudai.

Otrs jautājums ir šāds: kas notiks, ja bagātie savu naudu pārvietos uz citām valstīm, kur tā nes augļu procentus, nevis noguldīs uzkrājumu kontos, kur tā tikai saglabā savu vērtību?

Atbilde ir sekojoša – iespējams, ka neilgi pēc reformas ieviešanas viņi rīkosies pilnīgi pretēji, jo peļņas norma, ko ārvalstīs gūtu no procentiem, pēc inflācijas atrēķināšanas visticamāk būtu apmēram tāda pati, kā jaunās, inflācijai nepakļautās naudas vērtības pieaugums dzimtenē. Patiesībā briesmas varētu būt pilnīgi pretējas. Rezultāts varētu būt sava veida „Superšveice” ar stabilu valūtu un plaukstošu ekonomiku. Daudzus gadus investoriem Šveicē bija pat jāmaksā procenti, lai tikai viņu nauda varētu palikt bankas kontos. Pretēji tam, agrīnās Reigana ēras laikā ASV piedāvāja visaugstākās procentu likmes, piesaistot pārmērīgu naudas daudzumu no visas pasaules, tāpēc drīz vien nācās krasi devalvēt dolāru, lai izpildītu savas saistības pret ārvalstu kreditoriem. Pie 15% kredītprocentu likmes, ASV pēc 5 gadiem nāktos atmaksāt ārvalstu aizdevējiem apmēram divreiz vairāk, nekā ticis investēts. Saglabājot nemainīgu dolāra vērtību, to paveikt nebija iespējams. Šādas politikas rezultātā tikai astoņu gadu laikā ASV no pasaules lielākā kreditora kļuva par pasaules lielāko parādnieku.

Ienesīgu investīciju meklējumos no viena banku centra uz citu pasaulē cirkulē milzīgs spekulatīvās naudas daudzums, kas tiek lēsts ap \$50 miljardu apmērā – šķiet, drīzāk pastāv jēdzīgu investīciju, nevis naudas trūkums. Situācija mainītos, ja kāds reģions vai valsts ar bezprocentu naudas ieviešanu radītu plaukstošu, daudzveidīgu un galu galā stabilu ekonomiku. Iespējamība, ka liekā naudas ienāks investīciju veidā, ir lielāka nekā tā, ka vietējās naudas pārpalikumi pametīs reģionu.

Daudzējādā ziņā bagātniekiem būtu daudz izdevīgāk veicināt naudas reformas ieviešanu un atbalstīt stabilu sistēmu, nevis pieaugošu nestabilitāti un riskēt ar nenovēršamu sabrukumu. Trešais jautājums, adresēts 10% bagātnieku, attiecas uz tiem, kuri dzīvo no sava kapitāla un ir pārāk veci, lai strādātu. Kas notiks ar viņiem, ja tiks likvidēti augļu procenti?

Vācijas piemērs (augļu procentu un inflācijas izteiksmē) demonstrē, ka tie, kuri pašreiz iztiek no saviem augļu procentiem, spētu iztikt no sava kapitāla vismaz vienu, ja ne divas vai vairāk paaudzes. Ja mēs pieņemam, ka kapitāls sastāda 1 000 000 Vācijas marku, pie vidējās procentu likmes 7% un vidējā inflācijas līmeņa 3% apmērā, bruto gada ieņēmumi sastādītu 40 000 DM, nesamazinot kapitāla vērtību.

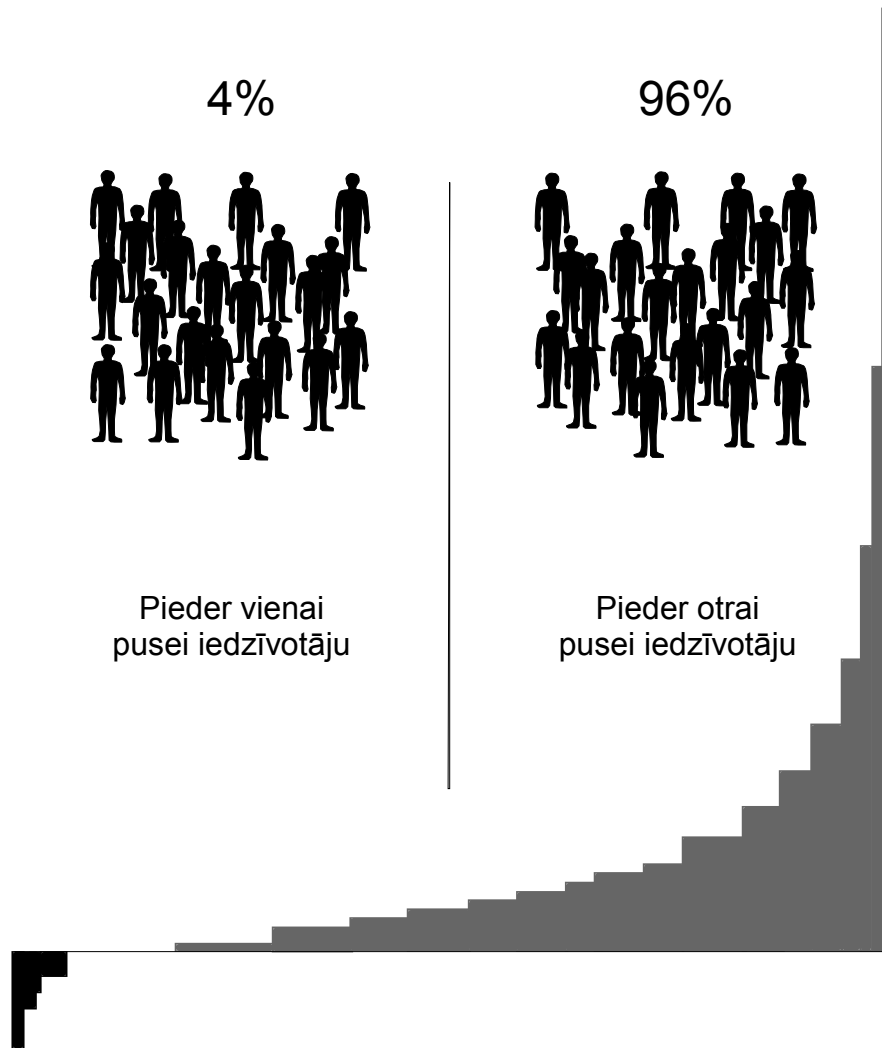
Jaunā naudas sistēma likvidētu augļu procentus un inflāciju, tādējādi samazinot cenas visām precēm un pakalpojumiem, kā arī nodokļus par aptuveni 40%. Tas nozīmē, ka līdzšinējā dzīves līmeņa nodrošināšanai, attiecīgajai personai būtu nepieciešamas 24 000 Vācijas markas gadā. Ja 1 000 000 izdala ar 24 000, tad ir redzams, ka cilvēks no sava kapitāla varētu iztikt 40 gadus.

Piemēra būtība ir tāda, ka gandrīz jebkurš, kurš šodien dzīvo no sava kapitāla, spētu to darīt arī tad, ja mēs nomainītu naudas sistēmu.

Materiālās labklājības ziņā bagātākajai sabiedrības daļas pieder tie 10% cilvēku, kuru kapitāls pārsniedz vienu miljonu Vācijas marku. Taču starp viņiem ir arī tādi, kuru dienas ieņēmumi no augļu procentiem vien pārsniedz vienu miljonu DM. Saskaņā ar oficiāliem avotiem [22], Lielbritānijas karalienes, kas ir bagātākā sieviete pasaulē, dienas ienākumi 1982. gadā bija 700 000 mārciņas (aptuveni divi miljoni DM). Lai gan ne Karalienei, ne arī tādām kompānijām kā Siemens, Daimler-Benz un General Motors formāli nav daudz varas, viņiem piederošā nauda patiesībā ir neformālā vara. Kukuļdošanas skandāli, finansējot politiskās partijas Vācijā, ASV un citās rietumvalstīs, kuros iesaistīti vadošie lielrūpnieki, demonstrē to, ka apdraudētas ir visas demokrātijas, kuras pieļauj naudas pārdales mehānisma ietekmes palielināšanos. Laika gaitā tie, kuri domā dzīvojam demokrātijā, labākajā gadījumā dzīvos oligarhijā, ļaunākajā - fašismā. Viduslaikos ļaudis domāja, ka viņu dzīve ir grūta, ja jāmaksā desmitā tiesa savam feodālajam kungam: desmitā daļa no ienākumiem vai saražotā. Šajā ziņā viņiem toreiz klājās labāk nekā mums šodien. Mūsdienās, vairāk kā trešā daļa no katras DM vai dolāra aiziet kapitāla apkalpošanai. Tie, kuri nopelna visvairāk, ir multimiljonāri, starptautiskās kompānijas, lielās apdrošināšanas kompānijas un bankas. Jautājums ir sekojošs – vai mēs galu galā vēlamies izprast sociālo netaisnību, kuras iemesls ir pašreizējā naudas sistēma un mainīt to, vai arī mēs gaidīsim, kad pienāks globāla vispasaules ekonomiskā vai ekoloģiskā krīze, karš vai sociālā revolūcija. Tā kā atsevišķiem indivīdiem vai nelielām cilvēku grupām vienām pašām nav nekādas iespējas izmainīt naudas sistēmu, tad mums ir jāsaved kopā tos, kuri zina kā tas ir paveicams, ar tiem, kuriem ir vara to paveikt. Ir skaidrs, ka:

- nedrīkst izvirzīt nekādas apsūdzības pret tiem, kas šodien gūst peļņu no augļošanas sistēmas, jo tā ir absolūti likumīga;
- tas, ko mēs tomēr varētu apturēt, ir pašreiz notiekošā nemitīgā naudas ieguve bez darba;

- ekonomikai nedrīkst uzspiest noteikumus, kas noteiktu, kur un kā nākotnē būtu jāiegulda nauda tiem, kam tās ir vairāk nekā nepieciešams. Ja viņi būs saprātīgi, tad tā vai citādi viņi naudu paturēs valstī, kas, atceļot augļošanu sistēmu, izraisīs ekonomisku uzplaukumu.

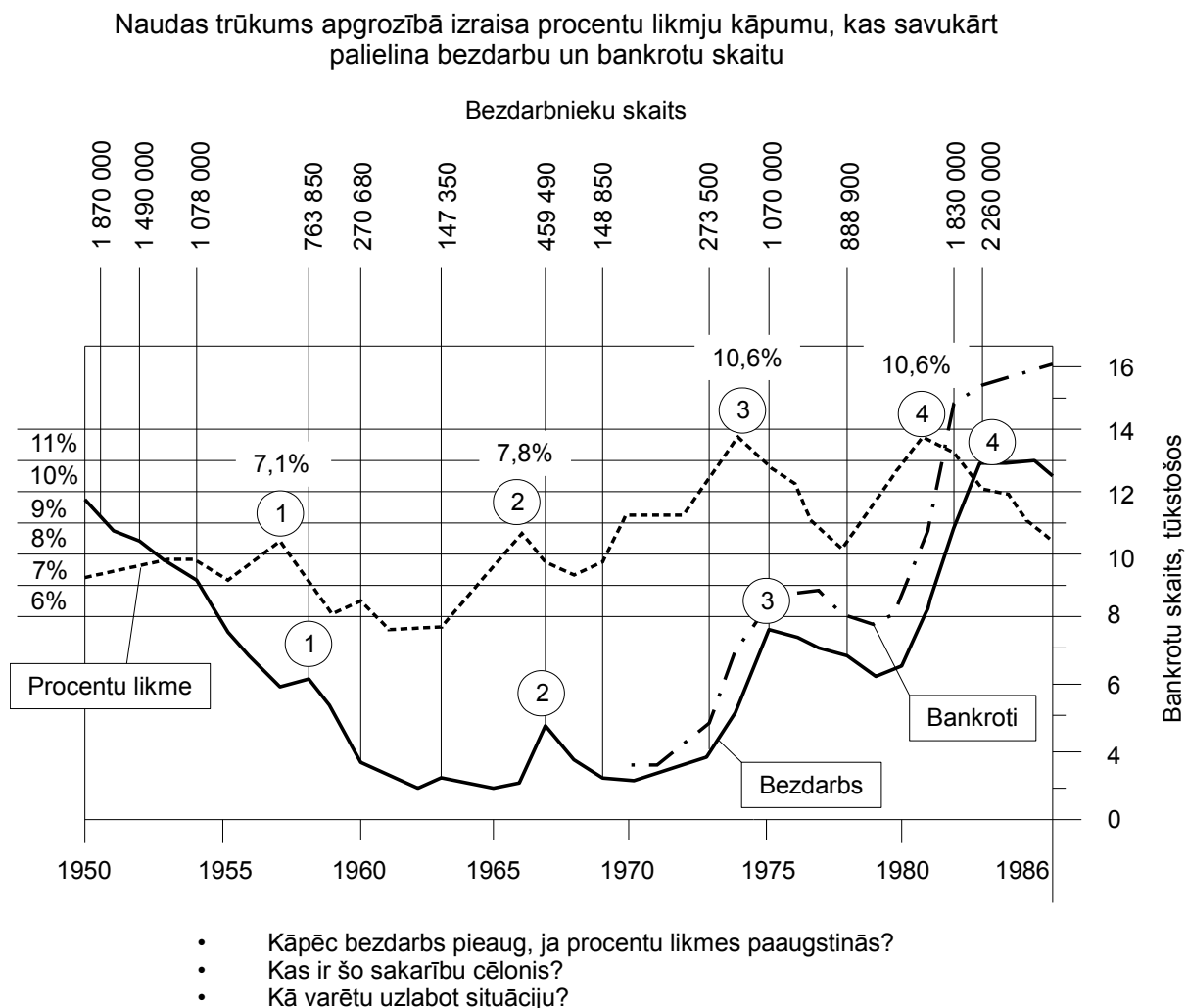
- Pie kuras puses piederi Tu?
- Kā šī polarizācija ir izveidojusies?
- Kādas ir šīs koncentrācijas sekas?

11. att. Naudas bagātības sadalījums VFR

NABAGIE

Vai mazturīgie arī gūtu labumu no jaunās naudas sistēmas? Ja resursus sadalītu līdzvērtīgi, tad katra vācu mājsaimniecība 1986. gadā būtu saņēmusi 90 000 DM. Tas būtu lielisks pierādījums mūsu labklājībai,

sadalītai vienlīdzīgi. Skarbā realitāte ir tāda, ka pusei cilvēku pieder 4% no visām bagātībām, bet otram pusei pieder 96% (11. attēls). Precīzāk izsakoties, 10% no cilvēku bagātība nepārtraukti pieaug uz visu pārējo rēķina.

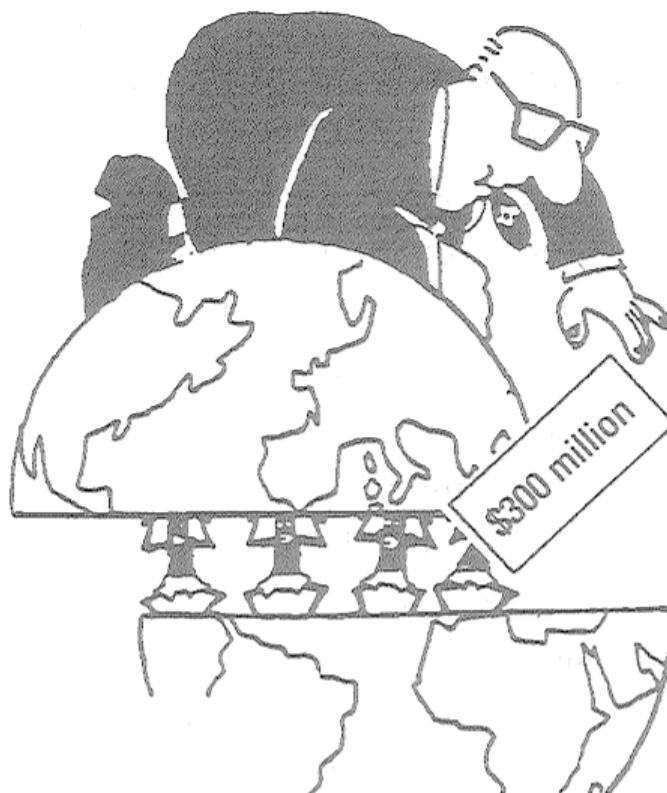

12. att. Sakarība starp procentu likmi no vienas puses, un bankrotiem un bezdarbu no otras

Lūk, kāpēc, piemēram, zemākās vidusšķiras ģimenes Vācijā pastiprināti meklē finansiālo atbalstu sociālās palīdzības aģentūrās. Bezdarbs un nabadzība pieaug par spīti apjomīgajai sociālās palīdzības sistēmai, kas ir izveidota, lai ar abiem cīnītos. Svarīgākais faktors bagātību pārdalē ir augļu procenti, kuri katru dienu miljoniem Vācijas marku paņem no tiem, kas strādā un nodod tiem, kam pieder kapitāls. Lai gan lielākā daļa valdību ar nodokļu palīdzību cenšas labot radušos nevienlīdzību, tomēr rezultāts ne tuvu nav ideāls. Turklāt visus ietekmē pieaugošās birokrātijas

izmaksas, kas palielina nodokļu slogu. Patērētie cilvēciskie laika un enerģijas resursi un pazemojošās birokrātiskās procedūras reti vai vispār netiek ņemti vērā.

Naudas sistēmas absurds, kas vispirms „brīvajā tirgū” cilvēkiem atņem viņu godīgi nopelnīto daļu, un pēc tam ar dažu neiedomājami neefektīvu procedūru palīdzību daļu no šīs naudas atgriež šiem pašiem cilvēkiem sociālo maksājumu veidā, tikpat kā nav apskatīts no „ekspertu” viedokļa, nedz arī publiski diskutēts. Vai maz pastāv iespēja, ka kaut kas varētu mainīties, ja tie 80% no sabiedrības, kuri maksā, nesaprot, kā tas notiek?

Ik dienu, Trešās Pasaules valstis augļu procentos attīstītajām valstīm maksā \$300 miljonus!

- Mūsu palīdzība attīstībai ir tikai puse no šī apjoma!
- Cik ilgi tas būs iespējams?
- Kā šo ekspluatāciju varētu mazināt?

13. att. Palīdzība attīstības veicināšanai

Praktisks procentu likmju kāpuma, bankrotu skaita pieauguma uzņēmējdarbības un ražošanas sfērās, kā arī bezdarba līmeņa salīdzinājums ar aptuveni divu gadu intervāla laika skalu (12. attēls) nodrošina vēl vienu pārliecinošu argumentu par labu bezprocentu naudas sistēmas ieviešanai. Arī tādas sociālās negācijas, kā alkoholisms, ģimeņu

iziršana un pieaugošā noziedzība, ir papildus slogs, kas nav atspoguļots augstāk redzamajā statistikā, bet ar naudas reformas palīdzību to varētu efektīvi samazināt.

Ja mēs paraugāmies uz Trešās Pasaules valstu dilemmu (13. attēls), tad kā caur palielināmo stiklu redzam paši savu situāciju. Tā ir kā karikatūra industriāli attīstītajās valstīs notiekošajam, kura cēlonis ir naudas sistēmas nepareizā uzbūve. Tomēr ir viena atšķirība - industriāli attīstīto valstu kopums pelna, bet attīstības valstis maksā. Katru dienu augļu procentu maksājumos no Trešās Pasaules valstīm mēs saņemam \$300 miljonus: tas ir divreiz vairāk par mūsu sniegto „palīdzību attīstības sekmēšanai”.

... ekonomiskais karš. Tas ir nepieteikts karš, pārmērīgu procentu likmju karš, postošu cenu un izkropļotu maiņas nosacījumu karš ... Slepas kontrolētas procentu likmes un tirdzniecības nosacījumi uz izlaupītas planētas jau ir nogalinājuši miljoniem cilvēku, kas miruši no bada, slimībām, bezdarba un noziedzības.

- Vai miers pasaulē mums būtu jābūvē uz šādiem nosacījumiem?
- Vai revolūcijas piedāvā dzīvotspējīgus risinājumus?
- Kās ir kara patiesais iemesls?

14. att. Trešais pasaules karš jau sācies

No Trešās Pasaules valstu kopējā parāda, kas 1986. gadā bija viens triljons dolāru, aptuveni trešdaļa tika aizdota, lai segtu iepriekšējo aizņēmumu procentus. Nav nekādu cerību, ka tās jebkad spēs izklūt no šīs situācijas bez globālas krīzes vai fundamentālu politisku izmaiņu palīdzības. Ja karš nozīmē izsalkumu, badu un nāvi, sabiedrību un cilvēku

postu, tad mēs pašlaik atrodamies „Trešā Pasaules kara” virpulī (14. attēls). Tas ir karš bez kara pieteikuma. Ieroči ir pārmērīgi augstās procentu likmes, cenu manipulācijas un negodīgi tirdzniecības nosacījumi. Tas ir karš, kurš cilvēkiem uzspiež bezdarbu, slimības un noziedzību. Vai mums tas būs jāpacieš bezgalīgi?

Nav šaubu, ka tie, kuriem pašreizējā naudas sistēmā klājas visgrūtāk, ir vairāk par pusi no pasaules iedzīvotāju kopskaita. Situācija Trešās Pasaules valstīs nekavējoties mainītos, ja aizdevēju valstis vai bankas daļēji vai pilnīgi norakstītu viņu parādus. To bieži vien propagandē progresīvie ekonomisti un tas patiesībā pašreiz jau notiek. Tomēr, ja naudas sistēmā netiks likvidēts tās galvenais defekts, tad nākošā krīze ir neizbēgama. Tāpēc viens no svarīgākajiem soļiem ceļā uz stabilāku ekonomiku pasaules mērogā ir informēt par alternatīvas sistēmas iespējamību tos, kuri nešaubīgi būtu vislielākie ieguvēji – nabadzīgās un attīstības valstis.

BAZNĪCAS UN RELIĢISKĀS GRUPAS

Daudzi dižie politiskie un reliģiskie līderi, tādi kā Mozus, Jēzus Kristus, Muhameds, Luters, Cvinglijs un Gandijs ir mēģinājuši mazināt sociālo netaisnīgumu, aizliedzot augļošanu. Viņi izprata problēmas cēloņus, taču nepiedāvāja praktisku risinājumu un tāpēc sistēmas galvenais trūkums netika izlabots. Piemēram, viduslaiku Eiropā pāvestu ieviestais augļošanas aizliegums kristiešiem problēmu vienkārši novirzīja uz ebrejiem, kuri toreiz kļuva par Eiropas galvenajiem banķieriem. Lai arī ebreji viens no otra nedrīkstēja prasīt augļu procentus, tomēr no pārējiem drīkstēja. Islāma zemēs cilvēki nemaksāja procentus par aizņēmumu, bet aizdevējas bankas vai privātpersonas kļuva par biznesa līdzīpašniekiem un saņēma daļu no iegūtās peļņas. Dažos gadījumos tas varētu būt labāk, nekā maksāt procentus, bet dažos sliktāk.

Mūsdienu Kristīgās baznīcas un labdarības organizācijas nogurdina sekotājus ar lūgumiem pēc ziedojumiem, lai atvieglotu vissmagākās sociālās problēmas industriāli attīstītajās un attīstības valstīs. Tā joprojām paliks cīņa ar sekām, kamēr vien naudas sistēma būs nepareizi būvēta. Tā vietā būtu nepieciešama informācijas izplatīšana un atklāta diskusija par pašreizējās naudas sistēmas rezultātiem un risinājumu ar naudas reformas palīdzību.

Piemēram, Latīņamerikā Katoļu baznīca ir sašķēlusies starp rietumu kapitālistisko modeli, ko pārstāv konservatīvais hierarhijas augšējais

slānis, un komunistisko modeli, ko pārstāv progresīvie zemākie hierarhijas slāņi. Pašreizējā vēsturiskā situācija sniedz iespēju piedāvāt bezprocentu ekonomisko sistēmu kā trešo risinājuma veidu, kas nepārstāv ne kapitālismu, ne komunismu, bet pārspēj tos abus. Sociālā taisnīguma jomā tā panāktu vairāk, nekā jebkura palīdzības programma, radot stabilu ekonomiku un būtiski atbalstot baznīcu pūliņus nest mieru uz zemes.

Garīgajā izpratnē viss, ar ko mēs sastopamies apkārtējā pasaulē, ir mūsu iekšējās pasaules, mūsu uzskatu, mūsu vēlmju un mūsu domu atspoguļojums. Tāpēc apkārtējās pasaules pārveidošanai ir nepieciešamas izmaiņas iekšējā pasaulē. Vienu bez otra mainīt nav iespējams. Ezoterisko zinību un prakšu izplatīšanās daudzos pasaules reģionos norāda uz dziļām izmaiņām arvien vairāku cilvēku apziņā. Viņu darbs pie iekšējām pārmaiņām nodrošina pamatu ārējām pārmaiņām. Naudas sistēmas miermīlīga pārveidošana bez šī darba var būt neiespējama. Tāpēc milzīga atbildība gulstas uz to pleciem, kuri kalpo humāniem mērķiem un apzinās naudas reformas praktiskās iespējas kā vienu no globālo pārmaiņu aspektiem.

KOMERCIJA UN RŪPNIECĪBA

Bezprocentu un inflācijai nepakļautā ekonomikā preču un pakalpojumu cenas tiktu regulētas tāpat kā mūsdienu kapitālistiskajās sabiedrībās – ar piedāvājuma un pieprasījuma palīdzību. Tomēr mainītos „brīvo tirgu” kropļojošais kredītprocentu mehānisms.

Par katrām 1985. gadā
darba algās
samaksātajām 100 DM...

...rūpniecības uzņēmumiem
procentos bija jāpiemaksā
vēl 23 DM.

- Kur rodas papildus izmaksas?
- Kādas ir sekas?
- Vai šo sadalījumu var mainīt?

15. att. Darbaspēka izmaksas ir ne tikai alga

Katra darba vieta Vācijas rūpniecībā ietver saistību apjomu vidēji DM 70-80 000 (> \$35-40 000) apmērā. Tikai procentu maksājumi vien sastāda līdz pat 23% no vidējām darbaspēka izmaksām [23] (15. attēls). Aizņemtā kapitāla procentu maksai ir jāpieskaita peļņas procenti no kompānijas pašas kapitāla. Pēdējais no minētajiem pielāgojas tādai pat procentu likmei, kāda ir pirmajam. Tāpēc arī parādi pieaug divas trīs reizes ātrāk nekā valsts ekonomiskā produktivitāte (5. att). Tiem, kas strādā vai vēlas uzsākt uzņēmējdarbību, šī proporcija kļūst aizvien nelabvēlīgāka.

Mēs esam liecinieki pieaugošai koncentrācijai rūpniecības sektorā. Nelielus uzņēmumus un rūpniecības kompānijas pārpērk lielāki uzņēmumi, kurus savukārt pārpērk vēl lielākas kompānijas, līdz kādu dienu visi tā

dēvētās „brīvās tirgus ekonomikas” dalībnieki varēs strādāt starptautiskas korporācijas labā. Šo tendenci stimulē ne tikai tā dēvētā „masu ražošanas efektivitāte” un lielo rūpniecības uzņēmumu automatizācija, bet arī papildus naudas līdzekļi, ko šie uzņēmumi gūst naudas tirgū. Piemēram, vācu Siemens un Daimler-Benz vairāk naudas nopelna ar investīcijām kapitāla tirgū, nekā ar ražošanu. Vācu prese viņus faktiski raksturo kā lielas bankas, kas paslēptas zem ražošanas fasādes.

Pretstatā tam, mazie un vidējie uzņēmumi, lai attīstītos, parasti ir spiesti aizņemties naudu, tādējādi iekļūstot procentu un salikto procentu sistēmas slazdā. Viņi nevar gūt peļņu no masveida ražošanas un viņi nevar gūt peļņu no kapitāla.

Līdz šim mūsu ekonomika ir bijusi atkarīga no kapitāla. Kā reiz trāpīgi teica vācu rūpniecības pārstāvis Šleiera (Schleyer) kungs: „Kapitāls ir jāapkalpo!” Bet jaunajā monetārajā sistēmā kapitāls kalpotu ekonomikas vajadzībām. Lai izvairītos no zudumiem, tam būtu jāpiedāvā savi pakalpojumi, t.i., tam būtu jākalpo mums!

LAUKSAIMNIEKI

Procentu likmju postošā ietekme uz lauksaimniecību padara to par īpaši labvēlīgu vidi jaunās naudas sistēmas ieviešanai. Lauksaimniecība ir nozare, kas balstās uz vidi. Kopumā vides procesi atbilst dabiska pieauguma līknei (1. attēla A līkne). Rūpniecības procesiem ir jāseko procentu un salikto procentu eksponenciālā pieauguma līknei (1. attēla C līkne). Tā kā dabisko pieaugumu nevar palielināt līdzīgi kapitāla pieaugumam, tad lauksaimniecības industrializācija ir radījusi draudus mūsu izdzīvošanai. Industrializācijas sākuma stadijā lauksaimnieki iegādājās lielākas un labākas iekārtas. Pēc tam lielākie lauksaimnieki, valsts dotāciju un nodokļu atvieglojumu atbalstīti, pārpirka mazākos. Vēlāk sāka parādīties un vairoties slimības simptomi: ūdens resursu izsmelšana un piesārņojums; auglīgo augšņu pārvēršanās sausās un tuksnesīgās zemēs; 50% zaudējums no kopējā sugu skaita; specifisku ražojumu pārprodukcija, kuru pārdošana bez papildus valsts dotācijām nav iespējama; bezgaršīgi un veselībai kaitīgi hibrīdprodukti; pilnīga transporta, mākslīgā mēslojuma, insekticīdu, pesticīdu atkarība no naftas produktiem; izzūdošie tropiskie meži, lai kalpotu par izejmateriālu garajos ražošanas, uzglabāšanas, apstrādes, pārdošanas ceļos līdz patērētājam.

Lai gan augļu procenti ir tikai viens šādu attīstību veicinošs faktors, bezprocentu naudas sistēmas ieviešana spēlētu īpašu lomu šai nozarē, kas nodrošina mūsu izdzīvošanu. Bezprocentu aizdevumi kombinācijā ar zemes un nodokļu reformu (skatīt 2. nodaļu) ļautu lielākam cilvēku skaitam atgriezties pie zemes, nekā tas ir šodien. Vienlaicīgi ar jaunām ilgtspējīgas lauksaimniecības metodēm, mēs varam būt liecinieki arī citāda dzīvesveida attīstībai, kas apvienotu darbu ar atpūtu, fizisku un garīgu darbu, augstās un vienkāršās tehnoloģijas, un kalpotu veselīgākai indivīda, lauksaimniecības un sabiedrības attīstībai.

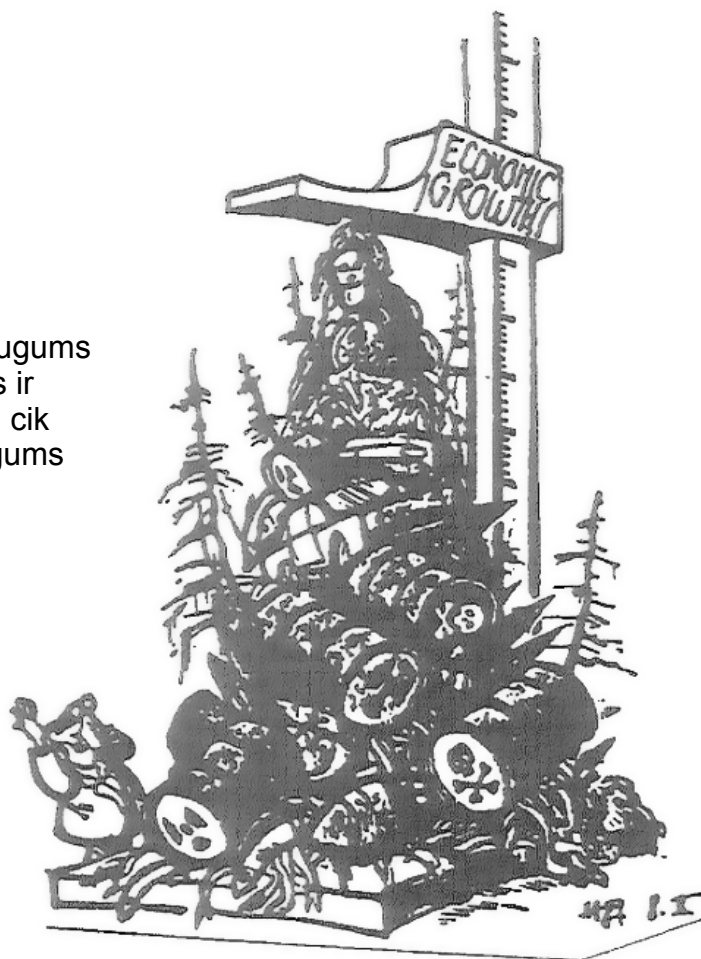
EKOLOGI UN MĀKSLINIEKI

Kad mēs runājam par ekonomisko izaugsmi, mērāmu IKP procentuālajā pieaugumā pret iepriekšējiem gadiem, parasti aizmirstam, ka šis pieaugums katru gadu attiecas uz arvien lielāku apjomu. Tādā veidā 2.5% pieaugums šodien faktiski ir četras reizes lielāks par 2.5% pieaugumu 1950-ajos (16. attēls).

Ir viegli paskaidrot, kāpēc politiķi, rūpnieki un organizāciju līderi joprojām pieprasa veikt ekonomiskās izaugsmes stimulēšanas pasākumus: izaugsmes samazināšanās periodos starpība starp ienākumiem no kapitāla un darbaspēka vai bagātību pārdalīšana no darbaspēka uz kapitālu kļūst vēl izteiktāka. Tas nozīmē sociālo un ekoloģisko problēmu un ekonomiskās un politiskās spriedzes pieaugumu.

Tomēr nepārtraukts ekonomiskais pieaugums noved pie dabas resursu izsmelšanas. Tas nozīmē, ka pašreizējā naudas sistēmā mūsu izvēle ir starp ekoloģisko vai ekonomisko sabrukumu. Turklāt naudas koncentrācija neliela cilvēku skaita un starptautisku korporāciju rokās rada pastāvīgu spiedienu liela apjoma investīciju virzienā, piemēram, atomelektrostacijas, milzīgi aizsprosti hidroelektrostacijām un bruņojums. Tīri no ekonomiskā viedokļa ASV un Eiropa demonstrē politiski pretrunīgu rīcību. Jaudīgāku un modernāku ieroču uzstādīšana pret Krieviju, vienlaicīgi to apgādājot ar sviestu, kviešiem un tehnoloģiskajām zināšanām, ir ekonomiski pilnīgi pamatota: kara rūpniecība ir vienīgā nozare, kur „piesātinājuma” brīdis netiek sasniegts tik ilgi, kamēr vien „pretinieka” spējas attīstīt jaudīgākus un labākus ieročus ir līdzvērtīgas. Mūsdienu ekonomikā peļņa militārajā sektorā ir daudz lielāka par jebkuru peļņu no civilā sektora.

2.5% pieaugums
mūsdienās ir
tikpat liels, cik
9% pieaugums
1950-ajos

- No kurienes neprātīgais spiediens turpināt pieaugumu?
- Kā mēs no tā varētu atbrīvoties?
- Kāpēc esošajā sistēmā nav iespējama stabila ekonomika?

16. att. Urā! Atkal ir sasniegts 2,5% pieaugums!

Kamēr vien katrai investīcijai naudas tirgū būs jākonkurē ar naudas peļņu finanšu tirgos, lielāko daļu investīciju ekoloģijā, kas paredzētas ilgtspējīgu sistēmu izveidei (t.i., kvantitatīvās izaugsmes apturēšanai optimālā līmenī), ieviešana plašākā mērogā būs apgrūtināta. Tie cilvēki, kuri šodien aizņemas naudu investīcijām ekoloģijā, ekonomiskajā izpratnē parasti cieš zaudējumus. Ja būtu iespējams likvidēt augļu procentus, tad viņi vismaz neciestu zaudējumus, par spīti tam, ka atšķirība no peļņas no investīcijām citās sfērās (piem., bruņojuma) joprojām saglabātos tāda pati. Ļaujiet kā piemēru minēt investīcijas saules kolektoros. Ja sagaidāmā atdeve no naudas ieguldījuma ir tikai 2%, tad no ekonomiskā viedokļa nebūtu īpaši gudri investēt šajā, visādi citādi saprātīgajā un apkārtējai videi draudzīgajā ūdens uzsildīšanas tehnoloģijā, jo ieguldot bankā,

nauda varētu dot 7% peļņu. Izmaiņas naudas sistēmā nodrošinātu cilvēkiem iespēju vismaz neciest zaudējumus, ieguldot eksistences bioloģiskā pamata saglabāšanā un uzlabošanā. Individīdiem un cilvēku grupām tas dotu pavisam citu stimulu pievērsties dabas aizsardzības pasākumiem un videi draudzīgām tehnoloģijām.

Ekonomisko aktivitāšu apjomu pielāgot patiesajām vajadzībām būtu krietni vieglāk. Tā kā augsta kapitāla atdeve augļu procentu nomaksai vairs nebūtu vajadzīga, tad būtiski samazinātos spiediens uz pārprodukciju un patēriņu. Cenas varētu samazināties par 30 līdz 50%, kuri pašlaik tiek maksāti par ārkārtīgi kapitālietilpīgām tehnoloģijām. Teorētiski, lai saglabātu pašreizējo dzīves līmeni, cilvēkiem vajadzētu strādāt divreiz mazāk.

Ļoti iespējams, ka jaunajā naudas sistēmā kvantitatīvā izaugsme pārtaps kvalitatīvā. Cilvēkiem būtu iespēja noguldīt naudu uzkrājuma kontā, kur tā saglabātu savu sākotnējo vērtību, vai ieguldīt to stiklā, porcelānā, mēbelēs, mākslas darbos vai ēkās, kas arī saglabātu attiecīgo vērtību. Viņi varētu izvēlēties tādus ieguldījumu veidus, kas uzlabotu viņu ikdienas dzīvi. Jo vairāk tiks pieprasīti augstvērtīgi produkti, jo vairāk tos saražos. Tā rezultātā mēs varētu sagaidīt pilnīgu vērtību apvērsumu, kas gandrīz noteikti ietekmētu kultūras un apkārtējas vides sfēras. Ar stabilu naudu un ilgtspējīgu dzīvesveidu vairums investīciju mākslā un apkārtējā vidē būtu konkurētspējīgas un atmaksātos arī bez lielas peļņas. Tā māksla un ekoloģiska dzīvesveids drīz vien kļūtu „ekonomiski dzīvotspējīgi”.

SIEVIETES

Kāpēc finanšu sektorā strādā tik maz sieviešu? Gan akciju tirgus, gan arī banku sektors joprojām ir vīriešu pasaule un izņēmumi, šķiet, tikai apstiprina likumu. Pietiekoši lielā pieredze ar sievietēm saistītos jautājumos un projektos ir mani pārliecinājusi, ka sievietes intuitīvi jūt, ka kaut kas ar šo naudas sistēmu nav kārtībā, lai gan, līdzīgi vīriešiem, arī viņām nav īsti skaidrs, kas tieši.

Sieviešu sīvā cīņa par līdztiesību, kas lielā mērā ir ekonomisks jautājums, ir padarījušas viņas viegli aizvainojamas jautājumos, kas skar nevienlīdzību veicinošus procesus, tādus kā manipulācijas ar naudu. Vairums sieviešu no prakses zina, ka viss, ko kāds ir ieguvis bez darba, t.i., kā augļu procentus vai saliktos procentus, kādam citam ar savu darbu ir jānopelna. Pie pēdējiem daudzos gadījumos pieder arī sievietes. No tiem

cilvēkiem, kuriem pieder tikai 4% visu bagātību (11. attēls), lielākā daļa ir sievietes.

Sievietes visā pasaulē nes ekonomiskā haosa un sociālā posta milzīgo nastu, kuras iemesls ir esošā naudas sistēma. Jaunās naudas sistēmas ieviešana, kas kalpotu kā „tehniski uzlabota bartera sistēma”, varētu lielā mērā mainīt viņu likteni. Tāpēc es sagaidu, ka galveno taisnīgāka apmaiņas līdzekļa iniciatoru vidū būs liels daudzums sieviešu. Viņas zina, ko nozīmē ekspluatācija. Pārmaiņu gaitā viņas daudz lielākā mērā varētu iesaistīties banku un ieguldījumu sektorā. Viņas saprastu, ka jaunā sistēma drīzāk uzlabo, nevis grauj dzīves kvalitāti. Pēdējais, bet ne mazāk svarīgais, šī naudas sistēma daudz vairāk atbilst viņu varas koncepcijai. Vīrieši ir pieraduši pie varas hierarhijas modeļa ar visvarenu virsotni un bezspēcīgu apakšu. Ja kāds tiek pie pīrāga, tad pārējiem nekas daudz pāri nepaliek. Vai nu iegūsti, vai zaudē.

Sievietes varu biežāk uztver kā bezgalīgi paplašināmu koncepciju. Ja kāds palielina grupas spēkus, tad visa grupa kļūst spēcīgāka. Šajā situācijā ieguvēji ir visi.

Tāda naudas sistēma, kas attīstās līdztekus vajadzību pieaugumam un apstājas, kad šīs vajadzības ir apmierinātas, gandrīz automātiski rada situāciju, kurā ilgtermiņa perspektīvā ieguvēji ir visi. Pat īstermiņa situācijā, krīzes situācijā, tieši tādā, kāda pašlaik esam mēs. Sievietes sev un saviem bērniem visvairāk vēlētos nevis kādu no tām smagajām revolucionārajām pārmaiņām, kas pagātnē ir nesušas tik daudz nebeidzamu ciešanu, bet gan pārmaiņas, kas nodrošinātu mierīgu pāreju, ja vien to izdotos paveikt vēl pirms krīzes iestāšanās.

CETURTĀ NODAĻA. DAŽAS VĒSTURES MĀCĪBU STUNDAS

NAUDAS SISTĒMAI, ko mēs esam mantojuši, ir vairāk par 2 000 gadiem. Naudas nosaukums vācu valodā „Geld” (zelts) diezgan precīzi ataino tās izcelsmi. Zelts pats par sevi ir diezgan nelietderīgs metāls, ja neņemam vērā rotājumus un juvelierizstrādājumus. Ap 700. gadu pirms Kristus Vidusjūras reģionā zelts tika atzīts par labāko apmaiņas līdzekli. Nauda vienmēr ir bijusi sinonīms monētām. Šī koncepcija tika iekļauta arī ASV konstitūcijā. Zelta un sudraba monētas (vai to noguldījuma kvītis) līdz 1934. gadam bija vienīgie pilnīgi legālie maksāšanas līdzekļi ASV. Līdz pat šai dienai daudzi cilvēki – galvenokārt tie, kas saskata trūkumus praktiski neierobežotajai papīra naudas drukāšanai – atbalsta naudas zelta standarta atjaunošanu.

Kad Silvio Gezels 1904. gadā publicēja savu grāmatu "Die Natürliche Wirtschafts-ordnung" (Dabiskā ekonomikas kārtība)³, aptuveni trīs ceturtdaļas no grāmatas bija veltītas šim jautājumam [24]. Apstrīdot visus tā laika atzītos ekonomistus, viņš mēģināja teorijā un praksē pierādīt, ka veselīgai bezprocentu naudas sistēmai zelta standarts ir ne tikai lieks, bet arī kaitīgs.

Mēs zinām, ka šodien zelta standarts nav obligāts priekšnoteikums. Mūsdienās pasaulē vairs nepastāv neviena naudas sistēma, kas balstītos uz zelta standartu. Džons Meinards Keinss, kurš labi pārzināja Silvio Gezela darbu, 1930-ajos palīdzēja likvidēt šo barjeru ceļā uz veselīgi funkcionējošu ekonomiku. Viņš tomēr piemirsa ieviest otro būtisko sastāvdaļu: augļu procentu nomaiņa pret lietošanas maksu. Lielā mērā tieši tāpēc mums ir nepatīkšanas un tādas regulāri būs arī turpmāk, kamēr vien nesapratīsim šo mācību.

Lai nodemonstrētu, cik grūta patiesībā ir naudas jautājumu dziļa izpratne, es jums gribētu aprakstīt dažus vēstures piemērus, kas izgaismotu lietas būtību.

3 Brīvi pieejama internetā, piem., <http://www.geokey.de/literatur/doc/nwo.pdf>

VIDUSLAIKU EIROPAS BRAKTEĀTI

Laikā starp 12. un 15. gadsimtu Eiropā pastāvēja naudas sistēma, ko mēdz dēvēt par brakteāta sistēmu (vācu *Brakteaten*). Pilsētas, bīskapi un valdnieki paši emitēja savu naudu, kas kalpoja ne tikai preču un pakalpojumu apmaiņai, bet bija arī līdzeklis nodokļu ievākšanai. Katru gadu plānās zelta un sudraba monētas tika „izņemtas no apgrozības”, vienu līdz trīs reizes pārkaltas un procesā devalvētas vidēji par 25%.

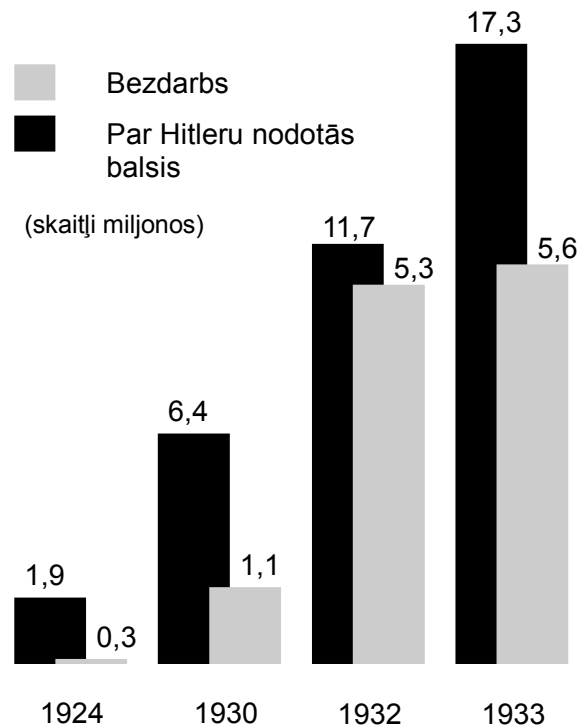
Tā kā neviens negribēja uzkrāt šādu naudu, tad cilvēki to ieguldīja mēbelēs, ēkās, mākslas darbos un it visā, kas varētu saglabāt vai palielināt savu vērtību. Šajā laikā tika radīti daži no visskaistākajiem sakrālās un laicīgās mākslas darbiem un attīstījās arhitektūra. „Laikā, kad nebija iespējams uzkrāt naudu, tiek radīta patiesa bagātība” [25].

Šis periods joprojām tiek uzskatīts par vienu no kultūras kulminācijas punktiem Eiropas vēsturē. Amatnieki strādāja piecas dienas nedēļā, tika ieviesta „zilā” pirmdiena un dzīves līmenis bija augsts. Turklāt dažādu valstu un varu starpā reti kad izcēlās naidi vai kari.

Tomēr cilvēkiem acīmredzami nepatika nauda, kas regulāri krietni zaudēja daļu no savas vērtības. Galu galā ap 15. gadsimta beigām tika ieviests „mūžīgais” penijs, ko pavadīja augļu procenti un bagātību uzkrāšana arvien šaurāka cilvēku loka rokās, kā arī sociālās un ekonomiskās problēmas. No šī piemēra jāsecina, ka nodokļu iekasēšanai ir jābūt atsevišķi nodalītai no maksas par naudas lietošanu.

VEIMĀRAS REPUBLIKA UN ZELTA STANDARTS

Veimāras Republikas (1924-33) centrālās bankas prezidents Hjalmārs Šahts [Hjalmar Schacht] vēlējās Vācijā izveidot „godīgu” naudu, kas viņa izpratnē nozīmēja atgriešanos pie zelta standarta. Tā kā viņam nebija iespēju starptautiskajā tirgū iegādāties tik daudz zelta, cik atbilstu apgrozībā esošās naudas apjomam, tad viņš sāka samazināt naudas apjomu. Nepietiekamais naudas daudzums izraisīja procentu likmju kāpumu, tādā veidā mazinot stimulus un iespējas investēt, iegrūžot kompānijas bankrotā un palielinot bezdarbu, kas noveda pie radikālisma pieauguma un galarezultātā palīdzēja Hitleram iegūt arvien vairāk un vairāk varas. 17. attēls ilustrē saistību starp nabadzības un radikālisma pieaugumu Veimāras Republikā.

17. att. Bezdarbs vairo nabadzību,
nabadzība vairo radikālismu

Silvio Gezels paredzēja šādu attīstību, lai arī citu iemeslu dēļ. Jau 1918. gadā īsi pēc 1. Pasaules kara, kad visi runāja par mieru un tika radītas daudzas starptautiskās organizācijas miera sargāšanai, Gezels nosūtīja avīzes „*Zeitung am Mittag*” redaktoram Berlīnē oficiālu vēstuli ar sekojošu brīdinājumu:

Par spīti visu cilvēku kvēlajiem solījumiem reizi par visām reizēm izbeigt karus, par spīti miljonu saucieniem „Vairs nekādu karu”, par spīti visu cerībām uz labāku nākotni, man ir jāsaka sekojošais: Ja turpinās pastāvēt pašreizējā naudas sistēma, kas balstās uz procentiem un procentu procentiem, es šodien uzdrošinos pareģot, ka nepaies ne 25 gadi, kad mūs piemeklēs jauns, vēl briesmīgāks karš. Es skaidri redzu turpmāko attīstību. Pašreizējais tehnoloģiskā progresa līmenis ātri novedīs pie nebijušas rūpniecības ražības. Par spīti milzīgajiem kara izraisītajiem zaudējumiem, kapitāla koncentrācija notiks ātri, un tā kā karš ir beidzies, tad kapitāla pārprodukcija pazeminās procentu likmi. Tāpēc nauda tiks uzkrāta. Ekonomiskās aktivitātes samazināsies un ielas piepildīs augošs bezdarbnieku skaits; neapmierināto masu vidū raisīsies mežonīgas revolucionāras idejas un izplatīsies arī indīgais augs ar nosaukumu „Supernacionālisms”. Valstis nesapratīs viena otru un beigās vēl viens karš būs neizbēgams [26].

Kā no vēstures faktiem redzams, centrālā banka radīja nepietiekamu naudas apjomu un naudu uzkrāja privātpersonas. Sekas bija postošas. Tomēr līdz pat šai dienai centrālo banku baņķieri šķiet esam nezinoši par fundamentālu risinājumu savām dienišķajām problēmām.

PIEKTĀ NODAĻA. NAUDAS REFORMA GLOBĀLO PĀRMAIŅU KONTEKSTĀ: PIEMĒRS, KĀ PANĀKT IZMAIŅAS

FAKTS, KA šajā grāmatā visa uzmanība pievērsta naudas reformas tēmai kā vienam no svarīgākajiem globālo pārmaiņu aspektiem, par kura aculieciniekiem mēs grasāmies kļūt, nebūt nenožīmē, ka šis aspekts ir svarīgāks par citiem. Izmaiņas ir nepieciešamas gan individuālai, gan organizatoriskai pārveidei, gan tehnoloģiskai, gan garīgai pārtapšanai.

Naudas darbība un tās loma sabiedrībā nav tikusi pienācīgi novērtēta, lai gan tā varētu būt viena no mīklas galvenajām atslēgām. Izskatās, ka ne eksperti, ne arī citi, kas nodarbojas ar pašreizējās ekonomiskās sistēmas alternatīvām, daudz neraizējas par šo jautājumu. Varbūt tas nav svarīgāks par citiem, taču noteikti nav mazsvarīgāks. Gluži vienkārši tas ietekmē it visus.

REVOLŪCIJAS VIETĀ EVOLŪCIJU

Lai gan šajā grāmatā piedāvātās trīs reformas – naudas, zemes un nodokļu – veido tikai mazu daļu no visaptverošajām izmaiņām, kas nepieciešamas izdzīvošanai uz šīs planētas, tās varētu būt kā radītas daudziem pasākumiem, ar kuru palīdzību mēģināt radīt jaunu sabiedrības, cilvēka un dabas attiecību modeli. Sociālais taisnīgums, vide un brīvība ir apdraudētas tur, kur ļaujam izplatīties sociālajām struktūrām, kas jau pēc būtības sliecas darboties pretēji.

Piedāvātās reformas nepārprotami apvieno gan kapitālisma, gan komunisma priekšrocības, nepieļauj to kļūmes un piedāvā „trešo risinājuma veidu”. Tās piedāvātu individuālu brīvību un izaugsmi līdztekus brīvā tirgus sistēmai un daudz augstāku sociālās vienlīdzības pakāpi, vienlaikus apturot mazākuma realizēto vairākuma ekspluatāciju, taču neieviešot bargus plānveida ekonomikas noteikumus un visvarenu birokrātiju.

Komunistu mēģinājums atbrīvoties no ekspluatācijas izgāzās, jo tika iznīcināta personīgā brīvība, lai visiem garantētu iztikas minimumu. No

otras puses, kapitālistu tendence ekspluatēt zemi un kapitālu, neierobežojot personisko brīvību, apdraud cilvēku vairuma iztikas minimumu. Abas sistēmas ir aizgājušas par tālu katra savā virzienā. Viena ir ziedojusi dzīvesveida izvēles brīvību par labu tiesībām neciest izsalkumu. Otra par galveno vērtību ir noteikusi personīgo brīvību, kas pašreizējā naudas sistēmā ir sasniedzama tikai ļoti nedomāzmiem cilvēkiem. Abām ir daļa taisnības, bet abas ir cietušas neveiksmi mēģinājumā radīt priekšnoteikumus patiesi cilvēciskai eksistencei, kas ietvertu patiesu brīvību.

Šeit piedāvātās reformas varētu samazināt valdības lomu un radīt ekoloģisku ekonomiku, kurā preces un pakalpojumus būtu iespējams saražot optimālajā daudzumā un sarežģītības pakāpē, jo tieši tad tās būtu vislētākās, t.i., brīvajā sistēmā viskonkurētspējīgākās.

Lai gan ar naudas un zemes īpašuma sistēmas palīdzību realizētais bagātību pārdales pilnais apmērs augsti attīstītajās valstīs nav tik acīmredzams attīstības valstu ekspluatācijas dēļ, tieši attīstības valstu strādnieki apmaksā attīstīto valstu naudas sistēmu. Lai gan viņi cieš visvairāk, tomēr ir maz cerību, ka šīs idejas vispirms sāks pielietot Trešās Pasaules valstīs, kurās nauda, zeme un vara atrodas šauras elites rokās.

Pārmaiņas varētu būt iespējamās mazākās, demokrātiskās Eiropas valstīs. Piemēram, Skandināvija, kur vairums iedzīvotāju ir turīgi un labi izglītoti, varētu izrādīties gana atvērta sociālajām pārmaiņām. Un tā arī ir naudas reformas būtība.

1986. gada 11. decembrī Maskavā ANO komisiju publiskās noklausīšanās laikā PSRS Zinātņu Akadēmijas Valsts un Tiesību institūta loceklis A. S. Timošenko paziņoja sekojošo:

„Šodien mēs nevaram nodrošināt vienas valsts drošību uz citas valsts rēķina. Drošības var būt tikai vispārēja, bet tā nevar būt tikai politiska vai militāra, tai ir jābūt arī ekoloģiskai, ekonomiskai un sociālai. Tai ir jāgarantē visas cilvēces centienu piepildījumu.” [27]

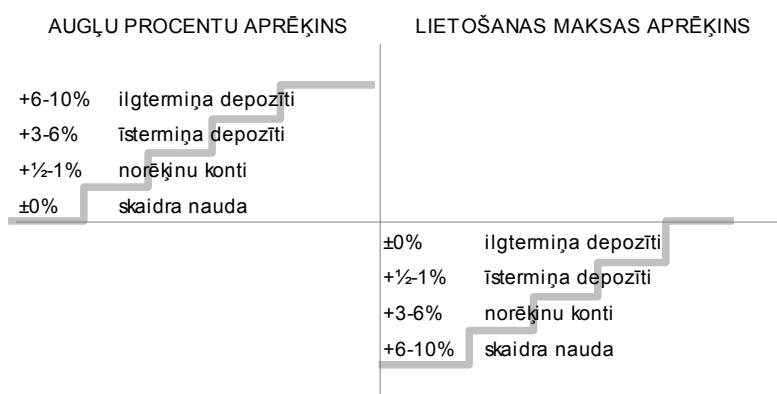
Cilvēces cīņa par sociālo un ekonomisko taisnīgumu ir bijusi gara un nikna. Tā ir radījusi krasu šķelšanos starp politiskajiem novirzieniem un reliģiskajiem grupējumiem. Tā ir paņēmusi daudz dzīvību. Pienācis pēdējais laiks saprast, ka neviens nevar nodrošināt savu drošību uz citu rēķina, vai uz vides rēķina, no kuras esam atkarīgi. Lai tas kļūtu iespējams, nepieciešamas dažas pamatīgas un praktiskas izmaiņas sabiedrības uzbūvē. Cerams, ka šajā grāmatā piedāvātās izmaiņas sekmēs

drošības un taisnīguma attīstību cilvēkiem un planētas videi un, visbeidzot, revolūciju vietā nesīs evolūciju.

IESPĒJAMS RISINĀJUMS TUVĀKAJĀ NĀKOTNĒ

Lai varētu reformēt naudas sistēmu, vispirms lielai sabiedrības daļai būtu jāsaprot, ka jāsašaurina naudas loma līdz apmaiņas līdzekļa funkcijām, līdz cenu atskaites sistēmai un līdz nemainīgas vērtības standartam. Ja šī atziņa pārtaps politiskā darbībā, tad valdības pārvaldītā centrālā banka, lai noturētu naudu apritē, drīzāk izvēlēsies lietošanas maksu, nevis kredītprocentus.

Aprites nodrošinājums

Vidējās kredītu izmaksas gadā

augļu procentu sistēmā (1991)

a. Banku nodevas	1.7%
b. Riska prēmija	0.8%
c. Likviditāte	3.0%
d. Inflācijas korekcija	4.0%
Kopā	9.5%

neitrālas naudas sistēmā

a. Banku nodevas	1.7%
b. Riska prēmija	0.8%
c. Likviditāte	0.0%
d. Inflācijas korekcija	0.0%
Kopā	2.5%

18. att. Aprites nodrošinājums un vidējās kredītu izmaksas gadā

LIETOŠANAS MAKSA RADA NEITRĀLAS NAUDAS SISTĒMU

Lietošanas maksa kā naudas aprites nodrošināšanas metode ļautu veikt visas nepieciešamās operācijas. Ja visu nepieciešamo operāciju veikšanai naudas pietiek, tad nav nekādas vajadzības iepludināt vēl vairāk. Līdz ar to pieejamā naudas apjoma pieaugums atbilstu ekonomiskajam pieaugumam un tas savukārt dabiskā pieauguma līknei (līkne 1. attēlā).

Ja kādam ir vairāk naudas, nekā tas ir nepieciešams, tad viņš to nogulda savā bankā. Atkarībā no noguldījuma termiņa, lietošanas maksa tiks vai nu samazināta, vai atcelta. 18. attēlā redzams, kā pašreizējo kredītprocentu aprēķinu nomainītu lietošanas maksas aprēķins. Šajā gadījumā ilgtermiņa depozītiem nebūtu lietošanas maksas, bet skaidrai naudai tā būtu visaugstākā.

Izvairīties no naudas krājumu veidošanas jaunajā sistēmā būtu daudz vieglāk, nekā uzlīmēt marku uz banknotes, kā to darīja Wörgl pilsētiņā. Ir piedāvāti vairāki ierosinājumi: viens ir loterijas sistēma. Naudas apriti nodrošinātu, anulējot kādu vienu konkrētu banknotes nominālu, izvēloties pēc nejaušības principa.

Piemēram ņemot mūsdienu astoņus nominālus (vācu markas gadījumā tie ir DM 5/10/50/100/200/500/1000), astoņas krāsainas bumbiņas, katrai simbolizējot dažādus banknošu nominālus, sajauktu ar tukšo laimestu baltajām bumbiņām tādā proporcijā, lai katra nomināla banknotes konversija notiktu reizi vai divas reizes gadā.

Izlozes varētu notikt, piemēram, katra mēneša pirmajā sestdienā. Tiklīdz izlozētu kādu nominālu, konversijas periods varētu ilgt līdz nākošā mēneša sākumam. Izlozētās banknotes nomināls saglabātu likumīga maksāšanas līdzekļa statusu un to varētu izmantot visa veida maksājumiem. Tomēr šīs banknotes vērtību samazinātu atbilstoša lietošanas maksa.

Cita iespēja ir par maksu apmainīt nederīgās naudas zīmes bankā vai pasta nodaļā. Nevienam nepatīk maksāt nodevas, tāpēc visi censtos līdz minimumam samazināt savus norēķinus ar skaidro naudu, bet pāri palikušo noguldītu bankas kontos.

Apmaiņu sekmētu jaunu banknošu nominālu izsniegšana, kas atšķirtos pēc krāsas un izmēriem. Jaunās dzeltenās krāsas DM 100 banknotes nomainītu vecās zilās krāsas banknotes, kuras izņemtu no apgrozības. Lai izvairītos no veco naudas zīmju sajaukšanas ar jaunajām, jaunās varētu

izgatavot nedaudz garākas vai platākas, lai nederīgās banknotes arī biežā naudas žūksnī būtu viegli pamanāmas.

Naudas zīmju izlozei ir tā priekšrocība, ka nav nepieciešamība drukāt jaunu naudu, pretēji uzlīmju vai zīmogotai naudai. Var izmantot to pašu naudu, ko lietojam šodien un sistēmas izmaksas nepārsniegs pašreizējo veco un nolietoto banknošu nomaiņu.

Kā visi pārējie, bankas jaunās neitrālas naudas sistēmā ir pakļautas tādām pašām saistībām nodot naudu tiem, kam tā ir nepieciešama. Ja bankas rīcībā ir bezprocentu depozīti un tā neaizdod naudu vai nepārskaita to uz centrālo vai reģionālo banku, tad arī bankai jāmaksā lietošanas maksa. Saņemot kredītu, cilvēkiem nebūtu jāmaksā kredītprocenti, bet tikai bankas nodeva un riska prēmija, līdzīgas visos banku aizdevumos iekļautajām. Vidējām kredīta gada izmaksām (skatīt 18. attēlu) tās veido aptuveni 2.5% (1991. gadā, Vācijā). Šveicē vidējās kredīta gada izmaksas sastāda tikai 1.5%. Attīstības valstīs šīs izmaksas ir pat divas vai trīs reizes augstākas.

SESTĀ NODAĻA. KĀDU IEGULDĪJUMU PĀREJAS PERIODĀ VARU DOT ES?

NAUDAS SISTĒMAS pārveidošanā vislielākais šķērslis ir tas, ka tikai nedaudzi cilvēki saprot problēmu un vēl mazāk ir to, kas zina par risinājuma esamību. Tomēr kopš 1987. gada oktobra, kad Volstrītā tika zaudēti 1.5 triljoni dolāru, cilvēki ir vairāk gatavi ieklausīties. Pirmais solis pārmaiņu virzienā ir informācija par procentu un salikto procentu sistēmas būtību. Spēja diskutēt par risinājumu un tā dažādajiem pielietojumiem ir nākošais solis.

MĀCIETIES UN VAIROJIET CITU CILVĒKU IZPRATNI

Sāciet ar draugiem un ģimenes locekļiem, lai redzētu, cik labi spējat izskaidrot jautājumu. Pēc tam turpiniet skaidrojumus cilvēkiem, kurus pazīstat mazāk un, visbeidzot, nekautrējieties runāt ar savu bankieri, apdrošināšanas brokeri, vietējo politiķi, žurnālistiem un masu mādiņu pārstāvjiem. Daudzās sarunas ar profesionāļiem, bankieriem un ekonomistiem ir pārliecinājušas mani, ka nepastāv reālas domstarpības par to, kas ir nauda un kā tai vajadzētu darboties, ja neskaita izglītības un ierobežota pasaules uzskata radītos aizspriedumus.

Jāsaprot, ka nauda daudzu cilvēku dzīvēs ir centrālais temats. Tāpēc cieši saistīts cilvēku sevis un apkārtējās pasaules uztveri. Augstsirdīgi vai alkatīgi, atvērti vai nošķirti, sirsnīgi vai atturīgi – kādi viņi ir citās jomās, tādi arī būs attieksmē pret naudu. Parasti ir visai grūti aplūkot naudu atrauti no citām jomām. Taču, pirms ķeraties pie simptomu iztirzāšanas, piemēram, sociālajā un politiskajā sfērā, vispirms jāizskaidro, kā kredītprocenti uzkrāj bagātību. Pretējā gadījumā visa saruna kopumā var izvērsties diezgan sarežģīta.

Jāsaprot, ka naudas reforma tomēr automātiski neatrisinās visas ar to saistītās daudzās problēmas. Pati par sevi tā neapmierinās nabadzīgo, veco un slimo cilvēku sociālās vajadzības. Naudas sistēma atvieglās palīdzību šīm grupām. Taču tas nenozīmē, ka mēs varam iztikt bez speciālām sociālās palīdzības programmām vai mehānismiem. Tas pats

attiecas arī uz ekoloģiju, apkārtējās vides saglabāšanu un citiem uzdevumiem.

Ar mēdiju palīdzību ikdienā sekojot līdzi pasaules notikumiem, jums vairošies izpratne par pārmaiņu iespējamību un steidzamību, kā arī par atbildību informācijas izplatīšanā, kura gulstas uz visiem, kas zina risinājumu.

ATBALSTIET PARAUGEKSPERIMENTUS

Pats svarīgākais priekšnosacījums bezprocentu naudas ieviešanai ir dažu „praktisku piemēru” radīšana, kas sniegtu ieskatu par pārmaiņu iespējamajiem rezultātiem plašākā mērogā.

Lai atšķirīgos sociālajos, kultūras un ekonomiskajos apstākļos iegūtu rezultātu analīze būtu ticamāka, izmēģinājumu veikt ieinteresētajiem reģioniem vai valstīm būtu vēlams savstarpēji koordinēt savas darbības. Lai nodrošinātu rezultātus, kas attiecināmi uz visu valsti, izvēlētajiem reģioniem jābūt pietiekoši lieliem. Vēlama augsta autonomijas pakāpe. Tas nozīmē, ka eksperimenta norises reģionā ir jābūt pieejamam vairumam nepieciešamo preču un pakalpojumu.

Cits variants ir izvēlēties ekonomiski depresīvu reģionu, kura cēlonis parasti ir diversifikācijas trūkums, un ar jaunās naudas sistēmas palīdzību radīt stimulu daudzveidīgākai un stabilākai ekonomikai. Pēdējais no piemēriem varētu būt piemērotāks, jo cilvēki ir vairāk atvērti pārmaiņām tur, kur situācija pietiekoši smaga. Līdzīgi kā Wörgl pilsētiņas gadījumā (2. nodaļa), nav ko zaudēt iespējams tikai iegūt. No otras puses, arī relatīvi darbīgs, diversificēts un ekonomiski veselīgs reģions varētu būt ļoti piemērots jaunās naudas sistēmas ieviešanai, jo pozitīvas pārmaiņas varētu būt iegūstamas ātrāk.

Lai vairotu ticamību, eksperimentu derētu pielietot abās situācijās, noskaidrojot bezprocentu naudas iedarbību dažādos sociālos apstākļos.

IEVIEST LOKĀLĀS MAIŅAS TIRDZNIECĪBAS SISTĒMU

No visiem preču un pakalpojumu apmaiņas mēģinājumiem, kas būtu neatkarīgi no pašreizējās naudas sistēmas, visvieglāk pielāgojamais un tāpēc arī pasaulē pazīstamākais ir Maikla Lintona [Michael Linton] Vankūveras salā Kanādā ieviestais modelis.

LMT (Lokālā Maiņas Tirdzniecība) (angļu *LETS – Local Trade Exchange System*) sistēma darbojas kā vienkārša „zaļo dolāru” kontu sistēma bez

lietošanas maksas, bet ar nelielu maksu par katru transakciju. Preču cenas daļu „zaļajos” un „parastajos” dolāros cilvēki nosaka savstarpēji vienojoties. Informācija par viņu izejošajiem un ienākošajiem maksājumiem tiek nodota datorizētam uzskaites centram. Lai samazinātu visu dalībnieku riskus, kredīta limitus var noteikt pašā sākumā un pēc nepieciešamības vēlāk mainīt. Acīmredzams - jo vairāk būs dalībnieku, jo sistēma kļūs izdevīgāka.

Šādā veidā neliela kopiena netālu no Vankūveras kādam jaunam zobārstam bez naudas palīdzēja iekārtot prakses vietu. Kopiena uzbūvēja ēku un iekārtoja ārsta kabinetu, galvenokārt par zaļajiem dolāriem. Pēc tam zobārsts ārstēja cilvēkus, daļu maksas ņemot zaļajos dolāros. LMT sistēma sākumā darbojas labi, taču dažos gadījumos, kad veidojas liels pārpalikums vai deficīts, rodas problēmas vai pat iestājas sabrukums [28]. Iemesls daļēji ir stimula trūkums naudas atkārtotai izmantošanai, jo nav lietošanas maksas.

Lai veicinātu labāku cilvēku izpratni par naudas funkcijām un mērķiem, lielāka jēga tomēr būtu atbalstīt dažādas naudas aprites sistēmas, nevis tikai vienīgi to, kas mums ir pašreiz. Praktiski piemēri sniedz daudz labāku pieredzi, nekā jebkura grāmata vai lekcija.

ATBALSTIET ĒTISKUS IEGULDĪJUMUS

Ceļā uz pārmaiņām ir viena lieta, kuru jebkurš var veikt nekavējoties – gādāt, lai viņu pašu liekā nauda tiktu investēta ētiski. Arvien vairāk un vairāk cilvēku sāk apzināties savu sociālo un morālo līdzatbildību, tāpēc ētiskas investīcijas ASV ir savairojušās kā sēnes un kļuvušas par daudzmiljonu ieguldījumiem. Heizela Hendersona [Hazel Henderson] vārdiem: *„augoša parasto ļaužu armija ir stāvējusi uz sliekšņa, saojot puvuma smaku, un vairs nepieļaus, ka pašu nauda kaitē pašu dzīvēm.”* [29]

Ētiskie ieguldītāji aplūko savus potenciālos ieguldījumus no ekonomiskām un sociālām pozīcijām. Roberts Švarcs [Robert Schwartz], viens no pirmajiem sociāli atbildīgas ieguldīšanas pionieriem, un viņam līdzīgie, sāka ar to, ka no sava potenciālo ieguldījumu mērķu saraksta izsvītroja kompānijas, kas nodarbojās ar nozīmīgiem militārajiem pasūtījumiem, piekopa negodīgu politiku pret darba ņēmējiem, kas piesārņoja dabu, tai skaitā videi postošas kodoliekārtas, kā arī kompānijas, kuras piedāvāja savus resursus represīviem režīmiem, piem. Dienvidāfrikas Republikai [30].

Rūpes par vidi nav tikai svarīga morāles kategorija, bet daudzos gadījumos arī materiāli atmaksājas, galvenokārt, ja situācija ir kļuvusi gana smaga no iepriekšējas nesaudzīgas resursu ekspluatācijas. Piemēram, kodolenerģijas nozarē notikušie negadījumi un seku likvidācijas izmaksas ASV investoriem nesušas zaudējumus, turpretī ieguldījumi alternatīvajā enerģijā pēdējā laikā ir tīri labi atmaksājušies.

Vislielākā ētisku ieguldījumu politikas priekšrocība ir iespēja to īstenot jau tagad. Ētiski ieguldījumi ir lieliska ideja jebkurā naudas sistēmā, neatkarīgi no tā, kad to mainām.

SEPTĪTĀ NODAĻA. MŪSDIENU PRAKTISKIE PIEMĒRI: JAUNĀS EKONOMIKAS AIZMETŅI

PASTĀV DIVI GALVENIE šķēršļi, kas kavē uz procentiem balstītās naudas pārveidošanu par visiem kalpojošu maiņas līdzekli. Pirmkārt, izskatās, ka tikai nedaudzi saprot šo problēmu, un otrkārt, salīdzinot ar „parastās” naudas pielietojumu, visā pasaulē ir pavisam nedaudz veiksmīgu eksperimentu.

Kopumā šie eksperimenti ir ne tikai iedvesmojoši pierādījumi, ka ikviens tūlīt pat var kaut ko paveikt, bet parāda arī, kā varētu izskatīties “pārmaiņas no apakšas”. Ja pietiekoši liels cilvēku skaits saprastu, kas likts uz spēles, tad naudas sistēmas nomaiņa būtu iespējama bez valsts atbalsta. Modeļi, kurus mēs grasāmies aplūkot, atšķiras pēc funkcijām – noguldījumi un aizdevumi no vienas puses un preču un pakalpojumu apmaiņa no otras, kā arī mērogi no lokālā līdz valsts līmenim.

- Lokālā mērogā Kanādas LMT sistēma piedāvā bezprocentu apmaiņas līdzekli grupām, kopienām, ciematiem vai pilsētiņām, kurās ir vismaz 20 un mazāk par 5 000 cilvēkiem.
- Šveices WIR-Wirtschaftsring (Ekonomiskais kooperatīvs) praksē demonstrē, kā preču un pakalpojumu apmaiņas bezprocentu uzskaites sistēma mazām un vidējām kompānijām spēj sniegt nozīmīgas priekšrocības.
- Dāņu un zviedru JAK sistēma nodrošina valsts mēroga bezprocentu krājaizdevu darījumus ar krietni izdevīgākiem nosacījumi par komercbanku piedāvātajiem.

Visi kopā šie modeļi pierāda, ka bezprocentu naudas sistēma, kas pilda tieši tādas pašas funkcijas, kā uz kredītprocentiem balstītā nauda, ir praktiski iespējama. Tas pierāda, ka lietotāji no šādām sistēmām var gūt labumu, kamēr citos apstākļos nespētu turpināt eksistenci.

LMT SISTĒMA

Katrā ciematā, katrā pilsētā un katrā reģionā ir cilvēki, kuriem ir gan spējas, gan resursi, kuri pastāvošajā ekonomiskajā sistēmā netiek izmantoti, lai gan pastāv pieprasījums pēc šādām spējām un resursiem. Apmaiņas sistēma, kas darbojas ar avīzēs, datu bankās, radio un citur ievietotu sludinājumu palīdzību, sniedz cilvēkiem iespēju dalīties ar šiem resursiem un vārda īstajā nozīmē uzlabot kopienas dzīvi, neizmantojot iedibināto naudas sistēmu.

No visiem apmaiņas modeļiem visplašāk izmantots ir LMTS⁴. ASV, Austrālijā, Eiropā, Jaunzēlandē un daudzās citās valstīs eksistē simtiem LMT sistēmu. Pirmo no tām nodibināja Maikls Lintons 1983. gada janvārī Kanādas Britu Kolumbijā, Vankūverā, Vankūveras salas Komoksas ielejā. 1990. gadā organizācijā bija aptuveni 600 biedru ar kopējo gada apgrozījumu \$325 000 „zaļo dolāru”. Zaļie dolāri ir LMTS maksāšanas līdzeklis ar vērtību, pielīdzinātu parastā Kanādas dolāra vērtībai.

Kad notiek norēķini par darbiem vai pakalpojumiem, samaksa darba veicēja kontā tiek ieskaitīta no pircēja konta. Ne par parādiem, ne aizdevumiem procenti nav jāmaksā. Maksājuma līdzekļa, zaļā dolāra, vērtība ir vienāda ar Kanādas dolāra vērtību, tāpēc Kanādas dolāra inflācija darbojas kā aprites veicinātājs, jo neizmantotie zaļie dolāri zaudē savu vērtību atbilstoši inflācijas procentiem. Par kooperatīva parādiem, t.i. nesamaksājamiem parādiem, atbildīgi ir visi kopā, tādēļ ir svarīgi, lai cilvēki pazītu cits citu un spētu viens otram uzticēties.

Programmas sākumā ir saprātīgi LMT sistēmu pielietot vietējā mērogā, līdz brīdim, kad lielāks cilvēku skaits iemācīsies atbildīgi pieņemt sistēmas prasības. Diemžēl, nodokļus maksāt ar zaļajiem dolāriem nav iespējams. Ja būtu, tad vietējā pašvaldība vai valsts kļūtu par LMT sistēmas partneri un ar zaļajiem dolāriem spētu finansēt investīcijas.

Priekšrocības ir acīmredzamas: vietējie iedzīvotāji kļūst turīgāki un valsts vai pašvaldība iegūst neticami lēta darba vietu radīšanas programmu.

Vairumā valstu LMTS juridiski neapdraud iedibināto likumu sistēmu, nedz arī pārkāpj valsts monopolu uz naudas emisiju, jo nav nekas vairāk kā lokāls bartera klubs vai grāmatvedības uzskaites sistēma.

LMTS aizpilda plaisu, ko radījusi ekonomiskā sistēma, aizvien meklējot vietu lētākai ražošanai, un procesā iznīcinot vietējo neatkarīgo ekonomisko

4 Angļu valodā *Local Exchange Trade System*, saīsināti LETS. - Tulk. piez.

struktūru. Ir tiesa, ka pasaules brīvais tirgus piedāvā dažādus labumus un dažādās pasaules daļās ir sekmējis labklājību, ko varam šodien baudīt. Tomēr ir arī tiesa, ka šī labklājība ir veidota uz strādājošo rēķina tā sauktajās „valstīs ar zemu atalgojumu”, uz neatjaunojamo energoresursu un reģionālo ekonomisko struktūru stabilitātes rēķina.

Tāpēc ir svarīgi atjaunot vietējo un reģionālo ekonomiku. Pasaules tirgus ekonomikas kāpumus un kritumus var mīkstināt tikai tad, ja reģiona vai apvidus ekonomika darbojas kā stabila papildinoša sistēma, atrodoties līdzsvarā ar globālo preču apmaiņu. Jo spēcīgāka ir ekonomiskā sistēma kopumā, jo spēcīgāki var būt tās atsevišķie elementi.

Šajā ziņā LMTS ir vietēja mēroga atbilde lielajām korporācijām un valsts monopoli sistēmām, kuras ir sagādājušas daudz grūtību nelielām politiskajām un ekonomiskajām struktūrām. LMT sistēma ir imūna pret vietēju vai starptautisku recesiju, kredītprocentu likmēm, zādzībām un naudas deficītu. Pasaules naudas sistēma var sabrukt, dolārs vai vācu marka var zaudēt vērtību, var pieaugt bezdarbs, bet zaļais dolārs joprojām funkcionēs, jo ir simtprocentīgi nodrošināts ar darbu un precēm un darbojas tikai tad, ja cilvēki sadarbojas, veicot tiešu savstarpēju apmaiņu. Tā galvenais spēks ir neiespējamība izmantot to spekulācijām vai netaisnīgai bagātību uzkrāšanai.

LMTS ierobežo tikai cilvēku gatavību ieguldīt laiku un enerģiju. Tas būs izšķiroši LMTS ieviešanai un plašai pielietošanai brīdī, kad procentu likmes būs augstas un trūks naudas. Pieredze rāda, ka no parastās ekonomiskās sistēmas izstumtajiem cilvēkiem atklājas neparasti talanti, kad tie pievienojas LMT sistēmai. Daži LMTS apmaiņas piemēri ir profesijas ar nepilnu darba laiku un darbi ar stundu likmi, sākot no bērnu pieskatīšanas, auklītes un dārznieka darbiem, un beidzot ar logu tīrīšanu, augļu konservēšanu un uzkopšanu.

Sākumā LMTS sastapās ar lielu pretestību. Kreisie uzskatīja, ka tas ir labējo roku darbs, un labējiem tas izskatījās pēc komunistu mēģinājuma pārņemt kontroli. Daži uzņēmēji domāja, kas tas ir triks piekļuvei pie viņu naudas. Vīrieši pret piedāvājumu izturējās daudz aizdomīgāk, bet sievietes bija daudz pragmatiskākas. „Jāpaskatās, vai tas darbojas, un ja jā, tad kāpēc gan to neizmantot?” Vairums biedru bija sajūsmā, jo sistēmas lietošana ir vienkārša un tai piemīt pašregulējoša spēja augt, atkarībā no veicamo darījumu skaita.

LMTS var salīdzinoši vienkārši kombinēt ar pašreizējo naudas sistēmu. Zaļo dolāru emisija ir pilnībā decentralizēta un pastāv saikne starp emisiju

un tos pelnošo cilvēku radošo potenciālu. Zaļos dolārus nevar izmantot ārpus to lietošanas rajona, lai iegādātos, piemēram, japāņu auto vai Honkongas apgērbus, tāpēc katrs darījums zaļajos dolāros sekmē vietējo resursu attīstību. Kāda māte bezdarbniece no Kortnijas pauda savu gandarījumu sekojoši: „... rodas sajūta, ka kaut ko daru vietējās sabiedrības labā, jo zinu, ka ikreiz, kaut ko pērkot par zaļajiem dolāriem, kādam palīdzu uzlabot finansiālo stāvokli”.

WIR TĪKLS UN LĪDZĪGAS APVIENĪBAS

Šveicē kopš 1934. gada pastāv valsts mēroga maiņas tīkls, kura mērķis ir nodrošināt uzņēmumus ar saprātīgiem kredītiem un palīdzēt biedriem palielināt apgrozījumu un peļņu. WIR (saīsinājums no „Wirtschaft” – vāciski „ekonomija”) dibināja Brīvās naudas sistēmas piekritēji, tā dēvētie „Freiwirte” (Brīvie ekonomisti). WIR maiņas tīkls darbojas pēc tādiem pašiem principiem kā LMT sistēma un līdzīgi bartera klubiem: centrālais birojs vada bezskaidras naudas norēķinu sistēmu, skaidru naudu no depozītiem izņemt nedrīkst un tāpēc iespējami bezprocentu kredīti.

1990. gadā WIR bija aptuveni 53 730 biedru, 16 788 oficiāli konti un pusgada apgrozījums ap 0.8 miljardu WIR maksāšanas vienību apmērā. Maksāšanas līdzekļa WIR vērtība ir pielīdzināta Šveices frankam. WIR naudas darbībai nepieciešama informācija, kas piedāvājumu saista ar pieprasījumu, tādēļ administratīvā grupa izdod žurnālu reizi mēnesī un trīs katalogus gadā, kuros atrodama informācija par sistēmā pieejamajām precēm un pakalpojumiem.

WIR pozicionējas kā diezgan atvērta atbalsta sistēma vidēja izmēra uzņēmumiem konkurencei ar spēcīgākiem un lielākiem uzņēmumiem, palīdzot cīnīties ar arvien lielāko valdību un tās iejaukšanos. Organizācija strukturēta pēc bankas parauga ar galveno biroju Bāzelē, septiņiem reģionālajiem birojiem visā Šveicē un simtu desmit darbiniekiem. Norēķiniem izmanto formas, kas neatšķiras no parastiem banku čekiem, kredītkartes un banku veidlapas. Visas transakcijas debitē vai kreditē centrālais birojs. Par uzkrājumiem procentus nemaksā un par aizņēmumiem jāmaksā tikai minimāla nodeva. Nauda „rodas” brīdī, kad tiek veikta transakcija - tieši tāpat, kā LMT sistēmā. Atšķirībā no LMT, WIR ir valsts mēroga sistēma un domāta tikai uzņēmējdarbībai. 1990. gadā WIR organizācijas izmaksas tika segtas no ceturkšņa dalības maksas, kas bija astoņi Šveices franki jeb CHF 32 gadā, plus 0.6-0.8% maksas par katru transakciju.

Par spīti gandrīz 60 panākumu gadiem Šveicē, kooperatīvā bartera sistēma nav tikusi ieviesta nevienā citā Eiropas valstī. Iemesli ir vairāki. 1934. gadā Vācijā neskaitāmi „norēķinu centri”, „norēķinu biedrības” un „darījumu bankas”, organizētas pēc WIR Ring principiem, bija piesaistījuši lielu skaitu iedzīvotāju, izmeklēšanas komisija Šahta kunga (tā brīža Vācijas Centrālās Bankas prezidents) vadībā ieviesa likumus pret „jaunprātīgu” bezskaidrās naudas norēķinu sistēmu izmantošanu. Likuma 3. paragrāfs nosaka, ka jebkurā norēķinu sistēmā ir jābūt iespējamai skaidras naudas izņemšanai. Tas bija trieciens pa maiņas tīklu pamatiem. Tāpēc neviens negaidīja, ka pēc kapitulācijas likuma priekšā un par spīti tik daudzām grūtībām, komerciāls bartera klubs varētu izveidoties galvenajā Vācijas Federatīvās Republikas banku centrā Frankfurtē pie Mainas. "Barter Clearing and Information" (Bartera norēķini un informācija) (BCI) grupa darbojas veiksmīgi, lai gan tās pakalpojumi ir daudz dārgāki par WIR Ring. Salīdzinot ar WIR sistēmu (CHF 32 gadā, aptuveni USD 18), BCI gada nodeva pirmajā gadā ir DM 480, aptuveni USD 300. Atšķirībā no WIR Ring aprēķinātās 0.6-0.8% likmes par transakciju, BCI par katru pieprasa 1-2%.

Vācijas Federālā Uzraudzības padome neuzskata BCI par banku, jo tā nodarbojas tikai ar preču un pakalpojumu apmaiņu un naudu izmanto vienīgi darījumu vērtības noteikšanai. 1990. gadā BCI apgrozījums bija DM 102 000 000, no kuriem 30 miljonus sastādīja bartera nodevas. Atšķirībā no WIR, BCI ir īpaša nodaļa, kas konsultē klientus un BCI seko, lai uzņēmumi pārāk ilgi neuzturētu negatīvu bilanci. Kontu negatīvā bilance jādzēš divpadsmit mēnešu laikā. Tiem, kas vēlas pamest sistēmu un ir uzkrājuši pozitīvu bilanci, pēc sešiem mēnešiem ir iespēja saņemt kompensāciju vācu markās, ja tie izstājas. Tādējādi tiek apmierinātas Vācijas kredītiestāžu likuma prasības par naudas konvertēšanu, risināts jautājums par Šveices WIR nekonvertējamību Šveices frankos un atrisināta problēma ar izstāties gribētājiem, kuru depozītos ir izveidojušies lieli uzkrājumi par citiem biedriem sniegtajiem pakalpojumiem vai piegādātajām precēm.

ZVIEDRIJAS J.A.K. KOOPERATĪVĀS BANKAS

Kustība aizsākās Dānijā 1930-ajos gados. Abreviatūra J.A.K. ir veidota no dāņu valodas vārdiem *jord* (zeme), *arbete* (darbs) un *kapital* (kapitāls). Tolaik lielākā daļa dāņu zemnieku bija iestiguši parādos un nespēja noturēt savus īpašumus, lai gan saimniecības bija ražīgas. Zemnieki kopā ar tirgotājiem un ražotājiem izveidoja paši savu bezprocentu valūtu un

banku sistēmu. Drīz vien tapa skaidrs, ka jaunā sistēma saimniecības atkal spēj padarīt ienesīgas. Bailēs no šī piemēra plašas pārņemšanas, laikā no 1934. līdz 1938. gadam Dānijas valdība aizliedza jauno valūtu.

Šodien Dānijas un Zviedrijas sistēmas, atjaunotas 1960-ajos un 1970-ajos gados, pēc būtības ir līdzīgas un piedāvā vienādas kreditēšanas iespējas, bet atšķiras to organizācijas metodes. Dānijā mazas JAK bankas piedāvā standarta pakalpojumus. Zviedrijā shēma darbojas ar pasta bankas pakalpojumu starpniecību.

Zviedru JAK kooperatīva ilgtermiņa sociāli politiskais mērķis ir padarīt liekus kredītprocentus, lai ekonomika spētu būt līdzsvarā ar dabu, bez inflācijas vai bezdarba. Biedri ir izkaisīti pa visu valsti. 1991. gada sākumā Zviedrijas JAK grupā bija 3 900 locekļu un kopējais apgrozījums sasniedza 34 miljonus zviedru kronu (aptuveni 15 miljonus USD). Jau 1993. gadā biedru skaits bija palielinājies līdz 38 000 un apgrozījums līdz 600 miljoniem zviedru kronu (SEK). Visi uzkrāj vismaz tikpat, cik aizņemas, tāpēc ir acīmredzams, ka sistēma kopumā saglabā nemainīgu līdzsvaru.

19. un 20. attēli demonstrē divus aizdevumu piemērus par dažādām summām, salīdzinot bankas aizdevumu ar JAK aizdevumu uz vienādiem laika periodiem⁵. Ir acīmredzams, ka visiem ir izdevīgāk, ja savstarpējie uzkrājumi un aizdevumi darbojas bez peļņas procentiem. Ņemot vērā kopējos aizdevumu apjomus, dalība J.A.K. sistēmā ir visnotaļ saprātīga. Daži cilvēki brīvprātīgi veic papildus noguldījumus, sniedzot iespēju aizņemties tiem, kam ir nepieciešams aizdevums, pirms vēl paši ko uzkrājuši. Tie, kuri vēlas tikai uzkrāt, inflācijas rezultātā zaudē un tāpēc parasti nepiedalās vispār.

Divi piemēri, kas atainoti 70. (19. attēls) un 71. (20. attēls) lappusēs, parāda nelielu īstermiņa un apjomīgāku ilgtermiņa aizdevumu. Visas summas ir norādītas zviedru kronās (SEK).

- 1. PIEMĒRS: SEK 17 000 aizdevums uz trīs gadiem pie 3.4% reālajām izmaksām tomēr ir ievērojami lētāks nekā identisks bankas aizdevums pie 16.1% likmes.
- 2. PIEMĒRS: Lielāks kredīts SEK 399 640 apmērā uz 20 gadiem izmaksās 1.7% salīdzinājumā ar caurmēra bankas aizdevumu izmaksām 13.1% apmērā.

⁵ Diemžēl atsauce uz šo literatūras avotu nav atrodamā. Interesenti var atrast sīkāku informāciju par JAK sistēmu Vikipēdijā: http://en.wikipedia.org/wiki/JAK_Members_Bank. Raksta beigās ir vairākas atsauces uz dažādu autoru darbiem par JAK sistēmu (Red. piez.)

	JAK	Banka
Ikmēneša uzkrātā naudas summa (SEK)	500	500
Noguldījuma termiņš (mēneši)	12	12
Kopējā uzkrājumu summa (SEK)	6000	6000
Peļņas procenti (bankas 10%) (SEK)	0	325
Nodokļi (SEK)	0	-97
Pieejamie līdzekļi (SEK)	6000	6228
Aizdevuma summa (SEK)	12000	11336
Aizdevuma izmaksas, atskaitītas pie atmaksas (SEK)	-635	-200
Rīcībā esošie līdzekļi (SEK)	17364	17364
Procenti (bankas 14%) (SEK)	0	2741
Neto izmaksas pēc atskaitīšanas (SEK)	445	1191
Pakalpojumu maksa (SEK)	0	380
Kopējās izmaksas (SEK)	445	2299
Spēkā esošā aizdevuma procentu likme (% gadā)	3,4	16,1
Ceturkšņa iemaksas (SEK)	1000	776-1133*
Uzkrājumi atmaksas laikā (SEK)	834	0
Ceturkšņa maksājumi (SEK)	1834	1188
(JAK sistēmā SEK 611.33 mēnesī)		
Ceturkšņa maksājumi pēc nodokļu atskaitīšanas (vidēji)	1818	1120
Atmaksas termiņš (mēneši)	36	36
Maksa aizdevuma ņēmējam 39 mēnešus pēc parāda atmaksas (SEK) (JAK sistēmā 12 x 834 SEK)	10008	0

**Parāda priekšlaicīgas atdošanas maksa var mainīties atkarībā no kredīta iemaksām.*

Avots: Per Almgren, „J.A.K. – An Interest-Free Savings and Loan Association in Sweeden”, Tumba, 1990

19. att. Aizdevumu salīdzinājums JAK sistēmā un tipiskā bankā. Pirmais piemērs.

Abos gadījumos aizdevuma ņēmējiem ir ne tikai labāki nosacījumi, bet papildus tam pēc parāda atmaksas termiņa beigām arī ievērojami uzkrājumi aptuveni 60% apmērā no aizdevuma summas.

1990. gada janvārī Kuveitas Islāma lietu ministrija apstiprināja JAK sistēmas principu atbilstību Islāma ekonomiskajiem principiem. No tā brīža būtiska daļa JAK biedru ir no Arābu pasaules.

No juridiskā viedokļa JAK sistēma Zviedrijā ir iespējama tāpēc, ka reģistrētām biedrībām ir atļauts uzturēt un administrēt naudas depozītus un transakcijas.

	JAK	Banka
Ikmēneša uzkrātā naudas summa (SEK)	2000	2000
Noguldījuma termiņš (mēneši)	72	72
Kopējā uzkrājumu summa (SEK)	144000	144000
Peļņas procenti (bankas 10%) (SEK)	0	48840
Nodokļi (SEK)	0	-14651
Pieejamie līdzekļi (SEK)	144000	178189
Aizdevuma summa (SEK)	308000	221651
Aizdevuma izmaksas, atskaitītas pie atmaksas (SEK)	-52360	-200
Rīcībā esošie līdzekļi (SEK)	399640	399640
Procenti (bankas 13%) (SEK)	0	465319
Neto izmaksas pēc atskaitīšanas (SEK)	36652	327273
Pakalpojumu maksa (SEK)	0	1550
Kopējās izmaksas (SEK)	36652	327273
Spēkā esošā aizdevuma procentu likme (% gadā)	1,7	13,1
Ceturkšņa iemaksas (SEK)	3423	429-7133*
Uzkrājumi atmaksas laikā (SEK)	2995	0
Ceturkšņa maksājumi (SEK)	6418	7648
(JAK sistēmā SEK 2139,33 mēnesī)		
Ceturkšņa maksājumi pēc nodokļu atskaitīšanas (vidēji)	6011	6144
Atmaksas termiņš (mēneši)	270	270
Maksa aizdevuma ņēmējam 273 mēnešus pēc parāda atmaksas (SEK) (JAK sistēmā 90 x 2 995 SEK)	269550	0

**Priekšlaicīgas parāda dzēšanas izmaksas var variēt atkarībā no kredīta iemaksām.
Kopsavilkums: JAK finansēšana piedāvā zemākas izmaksas, bieži vien zemākus vai vienādus ikmēneša maksājumus un lielāku pārpalikumu beigās.*

20. att. Aizdevumu salīdzinājums JAK sistēmā un tipiskā bankā.
Otrais piemērs.

ALTERNATĪVO NAUDAS UN KREDITĒŠANAS SISTĒMU PRIEKŠROCĪBAS UN TRŪKUMI

Maiņas tīkli, bartera klubi un krājaizdevu biedrības ir jaunās ekonomikas aizmetņi, jo saviem biedriem piedāvā priekšrocības, kuras citos apstākļos nebūtu pieejamas. ASV katru gadu preču un pakalpojumu bartera apmaiņa sasniedz 2 miljardus USD. Ņemot vērā augošo bartera transakciju skaitu starp Austrumeiropu un Rietumeiropu, kā arī starp attīstītajām un attīstības valstīm, 10 līdz 30% no pasaules tirdzniecības apjoma sastāda bartera tirdzniecība. Bartera tirdzniecība visā pasaulē palielina

tirdzniecības apjomus, kas parastajā naudas sistēmā nebūtu iespējams. Visu maiņas vai bartera sistēmu galvenās īpašības ir ļoti līdzīgas:

- Biedriem centrālajā birojā ir konti.
- Kontos ir virtuāli maksāšanas līdzekļi (zaļie dolāri, WIR, utt.) un to vērtība ir identiska nacionālās valūtas vienības vērtībai.
- Atļauta noteikta kredīta limita pārsniegšana, un biedri ar pozitīvu bilanci kļūst par aizdevējiem *de facto*.
- Pozitīva bilance nedod peļņas procentus, aizdevumi ir bezprocentu, vai ar ļoti zemu procentu likmi (salīdzinot ar tirgus procentu likmi).
- Dažkārt tiek atļauti skaidras naudas depozīti un skaidras naudas izņemšana nav atļauta vai ir ierobežota.
- Biedri telefoniski, rakstiski vai pa e-pastu informē centrālo biroju par visiem darījumiem.
- Centrālais birojs administrē visus darījumus.
- Centrālais birojs tiek apmaksāts no ikgadējās biedra naudas un/vai no nodevas par katru transakciju, ko maksā pircējs un/vai pārdevējs.
- Dalībnieki paši nosaka maksājuma vienības vērtību.
- Centrālais birojs var pieprasīt rezerves, lai segtu iespējama aizdevuma zaudējuma vai nepareizas izlietošanas risku.
- Centrālais birojs ir atbildīgs par koordināciju un biedru informēšanu par aizdevumu un aizņēmumu vajadzībām.

Lieki teikt, ka bartera un maiņas sistēmas, kas darbojas reģionālā, valsts vai starptautiskā līmenī, ir daudz ieguvušas no jaunajām informācijas tehnoloģijām. Tagad ir daudz vieglāk iemiesot Gezela un Prudona pareģoto ideju par brīvu preču un pakalpojumu apmaiņu, jo informācija ātri sasniedz jebkuru pasaules nostūri.

Ir svarīgi saprast, ka bartera klubi šodienas banku principus maina uz pretējo, apbalvojot tos, kuri maina preces un pakalpojumus ar bezprocentu naudas starpniecību un sodot tos, kuri sēž uz savas naudas kā suns uz siena kaudzes. Par kontos esošajiem zaļajiem dolāriem vai WIR neviens neko nesaņem, jo nepastāv augļu procenti, kas nestu peļņu. Ja grupa, kas izmanto bartera sistēmu, kopumā ir līdzīga lielajam tirgum, tad šis ekonomiskais mikrokosms funkcionēs labi. No simts decentralizētiem bartera klubiem sastāvošai ekonomikai būtu jāmaksā tikai par norēķinu

veikšanu un informācijas apmaiņu, iztiekot bez kredītprocentu smagās nastas.

Pieredze rāda, ka pārmērīga aizņemšanās, t.i., ilgstošs negatīvs konta atlikums ir tikpat bīstams, kā augstas noguldījumu likmes, t.i., ilgstošs pozitīvs konta atlikums. Lai izvairītos no pirmā, var noteikt gala termiņu, mudinot cilvēkus dzēst pārmērīgi lielu konta negatīvo bilanci, piemēram, nosakot, ka negatīva bilance pēc viena gada dzēšama parastajā naudā, līdz pozitīvas bilances atjaunošanai uzglabājot organizācijas kontā.

Lai izvairītos no otrā, būtu jāievieš lietošanas maksa, lai veicinātu cilvēkus dalīties ar uzkrājumiem. Daudzi maiņas tīkli tiecas stagnēt, jo pārāk daudzi dalībnieki cenšas uzkrāt. Piemēram, Komoksas ielejā [Comox Valley] LMT sistēma attīstījās, taču sāka bremzēt, kad pazuda jēdzīgu investīciju iespējas. Ekonomiskā aktivitāte uzņem apgriezienus, kad dalībniekiem kļūst pieejami kredīti.

Tāpēc apmaiņai ir jābūt saistītai ar banku pakalpojumiem. Lai vienkāršotu banku procedūras dalībniekiem ar lielu bilances pārpalikumu un atvieglotu procesu aizdevumu ņēmējiem, kredītus varētu ieviest zaļajos dolāros vai kādā citā attiecīgā bartera vienībā. Būtu nepieciešama lielo risku novērtēšana, segšana ar riska prēmijām un bilances noslēgšana ar pozitīvu saldo.

Atalgojums uzkrājumu ieguldītājiem nebūtu naudas piemaksa vai peļņas procenti, bet drīzāk iespēja uzglabāt savu naudu uzkrājuma kontā bez zaudējumiem. Šajā ziņā lietošanas maksa nodrošina sistēmai to pašu stimulu ko augļu procenti, veicinot naudas apriti. Toties pazūd daudzie kredītu maksājumi un kopā ar tiem neveselīgais ekonomiskās sistēmas pieaugums un priekšrocības, ko augļu procenti sniedz tikai naudas aizdevējiem.

Ir nepieciešams pieminēt divas svarīgas problēmas:

(1) Izvairīšanās no nodokļiem. Pirms dažiem gadiem tā bija plaši izplatīta problēma ASV komerciālajos bartera klubos. Rezultātā Vašingtonas apgabalā tika izdots likums, kas nodokļu inspektoriem ļauj pārbaudīt visu bartera kluba biedru kontu pārskatus.

(2) Tas aizved pie nākošās problēmas, proti, tiesībām uz privātumu. Nevainojama centralizēta uzskaites sistēma būtu ne tikai ideāls ekonomisko transakciju instruments, ko neapgrūtina smagais procentu slogs, bet arī ideāla totalitāras valsts uzraudzības sistēma. Šāds perfekts kvantitatīvs un kvalitatīvs informācijas dienests ir sens

sociālo arhitektu sapnis gan Austrumos, gan arī Rietumos. Jau 1897. gadā Solvejs [Solvay] piedāvāja bezskaidras naudas ekonomiku, kas balstītos uz centralizētu uzskaites sistēmu, fiksējot visas cilvēka dzīves aktivitātes un grafiski attēlojot visas darbības un savstarpējās saistības ar citiem. Šādam projektam nepieciešamo datu apjomu 19. gadsimtā apstrādāt tehniski nebija iespējams, bet, kā jau mēs visi zinām, tad pēdējo dažu desmitgažu laikā situācija ir krasi mainījusies.

Bezskaidras naudas sistēmā slēpjas iespēja no bankas kontiem veikt cilvēku rīcības modeļu pārbaudi ar transakciju dokumentu palīdzību. Jāapzinās, ka valsts monopols apvienojumā ar pilnīgi bezskaidras naudas sistēmu var nopietni apdraudēt personisko brīvību.

Es vēlreiz gribētu īsumā atkārtot savu piedāvājumu:

Mūsdienās vēl pagaidām nepastāv maiņas sistēma, kurā būtu apvienota LMT sistēma vai WIR maiņas tīkls ar JAK sistēmai līdzīgu krājaizdevu biedrību, vienlaikus izmantojot naudas lietošanas maksu vai citu naudas aprites stimulēšanu darījumu veicināšanai. Taču tādu viegli varētu izveidot, apvienojot šo divu sistēmu ilgā laikā uzkrāto praktisko pieredzi. Tādā veidā tiktu radīta bezprocentu naudas sistēma, kas nodrošinātu visas tās iespējas, kuras piedāvā tradicionālā naudas sistēma:

1. Apmaiņu
2. Aizdošanu
3. Uzkrāšanu

Eksperimenti ar dažādām naudas sistēmām ir politiski nozīmīgi, jo tie palīdz saprast, kā darbojas nauda un kādiem mērķiem dzīvē tā kalpo. Praktiskā pieredze ir svarīga, jo rosina cilvēkus veikt plašākas pārmaiņas. Tomēr neviens no šiem mēģinājumiem pagaidām vēl nav atrisinājis pasaules ekonomikas galvenās problēmas, kuru iemesls ir pašreizējā naudas sistēma. Tāpēc, centienos pēc taisnīgākas pasaules, pirmā politiskā prioritāte ir ieviest fundamentālās izmaiņas naudas sistēmā valsts un starptautiskajā līmenī.

- 1 Eckhard Eilers, (unpublished manuscript) Rastede, 1985
- 2 Eilers, *ibid.*
- 3 Spiegel Interview: "Ich sehe die Risiken ganz genau", talking about the danger of a financial crash and the debt-crisis, Spiegel, No. 25, Rudolf Augstein Co, Hamburg, 1987, p.59
- 4 Helmut Creutz, Wachstum bis zur Krise, Basis Verlag, . Berlin, 1986, p. 8
- 5 Dieter Suhr, Geld ohne Mehrwert, Knapp Veriad, Frankfurt/Main, 1983
- 6 Silvio Gesell, Die Naturliche Wirtschaftsordnung, Rudolf Zitzmann Verlag, Nuremberg, 1904, (IXth. edition 1949)
- 7 Werner Onken, "Ein vergessenes Kapitel der Wirtschaftsgeschichte. Schwanenkirchen, Wörgl und andere Freigeldexperiment", Zeitschrift fur Sozialökonomie, Nr. 58/59, Mai 1983, pp. 3-20.
- 8 Frits Schwarz, Das Experiment von Wörgl, Genossenschaft Verlag, Bern, 1952
- 9 Dieter Suhr, Capitalism at its Best, unpublished manuscript), 1988, p. 122
- 10 Hans R.L.Cohrssen, "The Stamp Scrip Movement in the U.S.A." in *ibid.*, p.118
- 11 Yoshito Otani, Ursprung und Losung des Geldproblems, Arrow Verlag Gesima Vogel, Hamburg, 1981
- 12 Henry George, Progress and Poverty, San Francisco, 1879
- 13 Gesell, *op. cit.*, p. 74.
- 14 Yoshito Otani, Die Bodenfrage und ihre Losung, Arrow Verlag Gesima Vogel, Hamburg, 1981
- 15 Pierre Fornallaz, Die Ökologische Wirtschaft, AT Verlag, Stuttgart, 1986
- 16 Hermann Laistner, Ökologsche Marktwirtschaft, Verlag Max Huber, Ismaning near Munich, 1986
- 17 John L. King, On The Brink of Great Depression II, Future Economic Trends, Goleta, Ca., 1987, p. 36
- 18 UN World Commission on Environment and Development, *op. cit.*, p. 294
- 19 Spiegel Interview, *op. cit.*, p. 59
- 20 John Maynard Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money, London, 1936, (reprinted 1967), p. 355
- 21 John L. King, *po. cit.*, p. 162
- 22 Aachener Nachrichten, 29.5.85
- 23 Weltwirtschaftswoche, Nr.4,1984, p.23
- 24 Gesell, *op. cit.*
- 25 Hans R.L.Cohrssen, "Fragile Money" in The New Outlook, Seht. 1933
- 26 Zeitung am Mettag, Berlin, 1918
- 27 A.S. Timochenko, quoted in UN World Commission on Environment and Development, *op. cit.*, p. 294.
- 28 Letter from Hendrec de Ilde, Vancouver Island, Kanada to David Weston, Oxford, UK, 20th of January, 1988
- 29 Hazel Henderson, quoted in Jennifer Fletcher, "Ethical Investment" in International Permaculture Journal, Permaculture International Ltd., Sydney, Australia, 1988, S. 38
- 30 Robert Schwartz, quoted in *ibid.*, p. 39